

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

на тему: Психологічна готовність жінки до материнства

Виконав: студент II курсу, групи 8.0538-з
спеціальності: 053 психологія
освітньої програми: 053 психологія
Школяренко Альона Павлівна
Керівник: к.психол.н., доцент кафедри психології
Мосол Н.О.
Рецензент: к.псих.н., доцент кафедри психології
Мосол Н.О.

Запоріжжя
2020

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет _____

Кафедра _____

Рівень вищої освіти _____

Спеціальність _____
(код та назва)

Освітня програма _____
(код та назва)

Спеціалізація _____
(код та назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« _____ » _____ 20 ____ року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ/ПРОЕКТ СТУДЕНТОВІ (СТУДЕНТЦІ)

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

1 Тема роботи (проекту) _____

керівник роботи _____,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від « _____ » _____ 20 ____ року № _____

2 Строк подання студентом роботи _____

3 Вихідні дані до роботи _____

4 Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) _____

5 Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6 Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7 Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка

Студент _____
(підпис) (ініціали та прізвище)Керівник роботи (проекту) _____
(підпис) (ініціали та прізвище)**Нормоконтроль пройдено**Нормоконтролер _____
(підпис) (ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 74 с., 6 таблиць, 13 рисунків, 70 джерел, 2 додатки.

Об'єкт дослідження: психологічна готовність жінок до материнства.

Предмет дослідження: психологічна готовність до материнства жінок двох вікових груп (18-30 та старші 30 років), які не мали досвіду материнства.

Мета: проаналізувати теоретичні засади готовності до материнства; з'ясувати особливості жінок різних вікових категорій; ознайомитися із поняттям «токофобія»; дослідити рівні психологічної готовності до материнства жінок двох вікових груп (18-30 та старші 30 років), які не мали досвіду материнства.

Гіпотеза: вік жінок впливає на показники психологічної готовності жінки до материнства.

Методи дослідження:

- теоретичні (теоретичний і порівняльний аналіз психолого-педагогічної літератури);

- емпіричні (анкетування, тестування, проективна методика).

Наукова новизна роботи полягає у тому, що в сучасному світі проблема материнства є дуже актуальною, адже населення Землі стрімко старішає, в багатьох країнах спостерігається демографічна криза, тому аналіз психологічних особливостей майбутніх матерів різного віку.

Результати дослідження відмінностей в складових психологічної готовності жінок різного віку до материнства можуть бути поштовхом до подальших наукових робіт та дослідницьких проектів.

МАТЕРИНСТВО, ЖІНКИ, ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ, ВІКОВІ КАТЕГОРІЇ, ДЕМОГРАФІЧНА КРИЗА.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ I. Теоретичні аспекти психологічної готовності жінки до материнства.....	9
1.1. Психологічний феномен материнства.....	9
1.2. Теоретичні засади готовності жінки до народження дитини.....	18
1.3. Особливості ранньовікового та пізньовікового материнства.....	26
1.4. Характеристика токофобії та шляхи її подолання.....	34
РОЗДІЛ II. Емпіричне дослідження готовності жінки до материнства.....	39
2.1. Методи дослідження готовності до пологів та нової соціальної ролі матері.....	39
2.2. Дослідження ступеню психологічної готовності до материнства жінок віком до 30 років.....	45
2.3. Дослідження ступеню психологічної готовності до материнства жінок віком після 30 років.....	51
2.4. Аналіз отриманих результатів та рекомендації.....	57
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67
ДОДАТКИ.....	74

ВСТУП

Актуальність дослідження. Традиційно в свідомості людини склався образ жінки як матері, що дає життя. Чимало поколінь жінок основним своїм завданням та призначенням вважали народження дітей та піклування про наступні покоління.

Але сучасний світ змінився, і відношення жінок до материнства теж змінилося. Після вибухової хвилі фемінізму сучасні жінки мають можливість працювати поруч із чоловіками, отримувати освіту та досягати тих же кар'єрних висот, що і чоловіки. З огляду на те, що не одне сторіччя жінкам усі ці блага цивілізованого світу були недосяжні. Зараз жінки з величезним ентузіазмом прийняли надолужувати втрачені можливості. За такої ситуації цінність родини та появи дітей втратила свою актуальність. Не дивно, що в останні роки людство починає отримувати результати таких змін у вигляді різкого старішання населення планети, переважання в чисельності людей похилого віку над молоддю та зниження показників народжуваності, в результаті чого світ поступово охоплює демографічна криза. Саме тому дослідження психологічної готовності жінки до появи дитини та отримання певних результатів дослідження допоможуть з'ясувати можливі причини зменшення народжуваності та сприятимуть розробці адекватних методів корекційної роботи задля покращення соціально-демографічного становища в світі та попередження вимирання людства.

Вивчення материнства як психологічного феномену розпочалися порівняно нещодавно, хоча проблемі взаємозв'язку між матір'ю та дитиною приділено чимало уваги в працях вітчизняних і зарубіжних науковців. Слід зазначити, що феномен материнства в сучасних працях дослідників як психологічний феномен розглядається з двох позицій: 1. материнство як частина особистості жінки; 2. материнство як здатність забезпечити комфортні умови для повноцінного розвитку дитини.

Великий внесок в проблему дослідження психологічної готовності жінки до материнства внесла С. Ю. Мещерякова та Г.Г. Філіппова. Так, Г.Г. Філіппова в своїх дослідях радить досліджувати материнство як диво психологічної та соціальної природи та як можливість виконання умов для розвитку дитини, як складову особистості жінки. Такий підхід до трактування даного питання є новаторським та гуманістично спрямованим по відношенню до особистості жінки.

Саме важливість та глобальність даної проблеми сприяла обранню теми роботи: «*Психологічна готовність жінки до материнства*».

Об'єкт дослідження: психологічна готовність жінок до материнства.

Предмет дослідження: вікові особливості психологічної готовності до материнства.

Мета: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити особливості психологічної готовності жінок до майбутнього материнства з урахуванням фактору віку.

Гіпотеза: чим старше жінка тим більше вона готова до материнства в емоційному, інтелектуальному та матеріальному плані.

Методи дослідження:

- теоретичні (теоретичний і порівняльний аналіз психолого-педагогічної та медичної літератури);
- емпіричні (спеціально розроблена анкета, дослідження за методикою М. Рокіча, методика «Батьківський твір»).

Для досягнення мети були поставлені наступні **завдання:**

- ознайомитися з науковою літературою стосовно обраної теми дослідження;
- дослідити теоретичні засади поняття «материнство», «токофобія», розкрити значення «психологічна готовність до материнства»;
- порівняти особливості готовності до материнства у жінок, які ще не мали материнського досвіду та відносяться до різних вікових груп: 18-30 років – перша група та 30 і більше – вік жінок другої групи;

- розробити та провести експериментальне дослідження психологічної готовності до материнства жінок двох вікових груп (18-30 та старші 30 років), які не мали досвіду материнства.

- розробити практичні рекомендації щодо особливостей підготовки жінки до народження та виховання дитини.

Наукова новизна для більшості жінок готовність до материнства є важливою метою в житті, саме в віці 18-30 років рівень готовності до материнства менший, тому що в цей віковий період цінності жінки є: професійний розвиток; поліпшенням фінансового становища; спілкування та розваги. А після 30 років готовність до материнства є вища, тому що жінка свідомо ставиться до вагітності, материнства, до сім'ї.

Практичне значення дослідження виявляється у висвітленні того, що тема дуже важлива, але мало вивчена; замотивувати дослідників до створення унікальних методологічних інструментів; звернути увагу на давно відомий, але нещодавно підтверджений факт існування «токофобії»; результати дослідження відмінностей в складових психологічної готовності жінок різного віку до материнства можуть бути поштовхом до подальших наукових робіт та дослідницьких проектів.

Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечувались: обґрунтуванням достовірними теоретичними положеннями, використанням комплексу надійних психодіагностичних методів, створенням задовільних умов проведення дослідження, поєднанням кількісного та якісного аналізу отриманих результатів, репрезентативністю складу вибірки, застосуванням сучасних методів математичної статистики із застосуванням комп'ютерної програми Microsoft Excel.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ

ЖІНКИ ДО МАТЕРИНСТВА

1.1. Психологічний феномен материнства

Останнім часом наша держава переживає дуже не прості не лише в політичному чи економічному, а й в соціальному сенсі часи. Коливання економічного благополуччя, відсутність стабільності та безпеки, недостатня потужність фінансового забезпечення держави в цілому та кожного її громадянина окремо несуть за собою певні зміни, які відбиваються як на психологічному стані українців, так і на соціально-демографічному положенні країни.

Новопризначений міністр з питань охорони здоров'я З. Скалецька заявила, що Міністерство докладе максимальних зусиль до створення сприятливих умов для зростання народжуваності; це питання буде одним з ключових напрямків в діяльності МОЗ України. За її словами, показники досліджень свідчать про те, що за останні п'ять років народжуваність в Україні вбавилася аж на 40%.

В Україні Державна служба статистики з моменту проголошення незалежності української держави пильно відслідковує та підводить щорічні дані про "кількість живих народжених на 1000 існуючого населення". Тобто це «коефіцієнт народжуваності». Отримані дані вражають: коефіцієнт народжуваності знизився з 11,1 до 8,7 тобто на 22% за п'ять років (Рис.1.1).

Рис. 1.1. Результати Державної служби статистики

Такі результати загрожують нації подальшим старінням та високою смертністю, а такий розвиток подій може катастрофічно вплинути на подальший розвиток та благополуччя України. Для того, щоб запобігти такій ситуації, повинні об'єднатися не тільки політичні та економічні можновладці в своїй діяльності з усунення фінансових негараздів, а й провідні психологи, соціологи, лікарі, соціальні робітники для покращення психологічного стану потенціальних батьків та розвитку відчуття благополуччя в майбутніх матерів. Саме тому настільки важливим є вивчення питання материнства та готовності до соціальної ролі матері, адже від кожного окремого випадку залежить благополуччя всієї країни.

Взагалі питання материнства та відношення до жінки як до матері хвилювали людство з найдавніших часів. Образ матері – це перший образ, який зустрічає дитина в цьому світі, та який проносить у своєму серці через усе життя. Поведінка та відношення матері до дитини створює реальність дитини та впливає на усе подальше життя. Історія психології наповнена дослідженнями про вплив матері на дитину як на біологічному рівні, так і на психологічному. Наприклад, відомий психіатр Б.З. Драпкін навіть розробив оригінальний спосіб лікування дітей, використовуючи силу впливу материнського голосу на дитину.

Цікаво відмітити, що людство ще з первісних часів мало певне божество: Богиню-Матір, яке було надзвичайно розповсюджено майже в усіх міфічних віруваннях наших предків, та образ якого в дещо зміненому вигляді залишився

й досі в культурній спадщині людства. Ще за часів так званого Палеоліту первісні люди поклонялися образу Матері, яка дає життя. В епоху так званого Неоліту уявлення про жіночий початок усього земного під впливом умов життя змінилися, але не втратили своєї важливості. В мистецтві Неоліту археологами та істориками були знайдені фігурки та статуетки, які зображали Матір у вигляді жінки, яка народжує. Цей образ Богині-Матері є проєктивним образу зрілої сформованої жінки, яка дає життя, на відміну від образу юної Діви, яка тільки готується стати дорослою, та образу Праматері, яка вже занадто стара для продовження людського роду. Слід зазначити, що цей культ продовжив своє існування і в уявленнях культур Сходу та греко-римського світу.

В першу чергу концепт матері мав своє осмислення в парадигмах всіх наук про людину, зокрема в психології, антропології та соціології. Відомий антрополог Йохан Якоб Баховен, досліджуючи міфи та символи стародавнього світу, дійшов висновку, що саме матріархат був первісною формою суспільства, саме Материнське право головувало в житті древніх людей.

Материнство завжди відіграло дуже вагомий роль в житті кожної жінки зокрема та людства в цілому. Про що згадано в усіх світових культурах. Відома французька письменниця, представник екзистенціального напрямку філософії Симона де Бовуар в своїх ствердженнях запевняла, що жінка стає жінкою в повному сенсі цього слова тільки після того, як стане матір'ю. На думку мислительниці, жодна професія чи інша суспільна діяльність не розкриває в жінці жіночу сутність настільки, як це робить поява дитини. Тільки в материнстві бачила основну життєву мету для жінок Симона де Бовуар [17].

Відомий психолог Карл Гюстав Юнг, засновник вчення про психологічні архетипи, наголошував, що саме проблеми в архетипах матері та колективного несвідомого можуть провокувати психологічні проблеми особистості, впливати на якість життя людини та порушувати емоційне благополуччя. Карл Гюстав Юнг розумів архетип матері, як універсальний образ, в якому зосереджений весь людський досвід [17]. Архетип матері відноситься до основного архетипу, який вбудований в фундамент психіки людини. На думку К. Юнга, саме від

особливостей материнського архетипу, його таких можливих і бажаних якостей, як тепло, ніжність, захист та турбота залежить здатність людини раціонально мислити, бути законослухняним громадянином та приносити користь суспільству.

Архетип Матері, як і інші архетипи, має декілька проявів себе. Найважливішим архетипом Матері Карл Гюстав Юнг називає власну матір людини, бабусю, тітку, куму, свекруху, тобто жінки найближчого до людини соціального кола – родинного. Наступними психолог називав жінок. Які не пов'язані з певною людиною родинними зв'язками, тобто сюди відносяться вихователька, вчителька, няня, сусідка, начальниця, подруга та інші. На наступному рівні, на думку К. Юнга, знаходяться богині, монахині, Богоматір, Діва Марія, Пресвята Діва та Софія. До інших символів матері відносяться людські бажання опинитись у захисті та комфорті, тобто в таких місцях, як рай та Царство Бога. Карл Гюстав Юнг відмічав також, що архетип матері може виявлятися у відношенні людини до скали чи гори, яка є безпечним сховищем. Що боронить маленьку людину від великих неприємностей [17].

Інший відомий психолог Ерік Фромм відзначав вирішальну роль у формуванні архетипу Матері католицьких вірувань, культура Марії. Мадонна, яка годує грудьми маленького Ісуса стала символом захисту та ситості в Середньовіччі.

Слід зауважити, що християнські, католицькі та іудаїстські релігійні уявлення ідеалізують образ матері та материнства. Наприклад, у слов'ян богиня Мокош являє собою богиню врожаю та родючості та відображає собою життєву силу та енергію жінки. В буддійських віруваннях материнські образи присутні в концепті архетипічних жінок Ботхісаттвас, які являють собою вищих матерів. У вірменських уявленнях відображений архетип матері у вигляді богині Анаїт, яку вважають заступницею всіх вірменів та богинею плодючості та достатку [17].

Слід зауважити, що через величезний вплив релігійних та міфічних вірувань та уявлень на літературу, класична література Європи, Африки та Азії

наповнена прикладами самопожертви матері. З одного боку, матерів поважають та їм вклоняються як творцям, з іншої сторони відчувається певне побоювання цього архетипу, адже вона може не тільки створити, а й зламати та посіяти розруху.

Материнство в різноманітних культурах представлено родовими термінами. Не дивлячись на регіон чи особливості культури, материнство шанують не тільки через функцію дітонародження. В сучасному світосприйнятті людини концепт матері відображається в сприйнятті країни, як матері. В даному контексті можна відзначити ототожнення понять любові до вітчизни та любові до матері. Особливо яскраво це ототожнення проявлялося під час Другої Світової війни, коли мотиваційною фразою для радянських воїнів ставала фраза: «Родина-Мать зовет!».

В найсучасніших політтехнологічних концепціях, які своєю метою мають вплив на свідомість та підсвідомість населення, архетип матері наділяється такими властивостями, як конструктивність чи деструктивність, впливовість, домінування, раціональність. В сучасному світі концепт материнства прирівнюється до влади.

Сучасні вчені під поняттям «материнство» розуміють функціональну можливість жіночого тіла продовжувати рід з біологічного аспекту та функцію виховання та піклування про нащадків, їхньої соціалізації з позиції соціального аспекту.

Але, не дивлячись на те, що материнський архетип був сформований та розвивався ще в первісних людей, а інтерпретацією архетипу займалися визначні вчені, проблема материнства з психологічної точки зору, з боку психології жінки та відношення жінки до материнства почала досліджуватися відносно недавно, а сама галузь цих досліджень ще має чимало непояснених загадок.

Дослідження явища материнства як психологічного феномену почалися відносно нещодавно, хоча проблемі взаємозв'язку між матір'ю та дитиною приділено чимало уваги в працях вітчизняних і зарубіжних науковців. Слід

ззначити, що феномен материнства в сучасних працях дослідників як психологічний феномен розглядається з двох позицій:

1. материнство як частина особистості жінки;
2. материнство як здатність забезпечити комфортні умови для повноцінного розвитку дитини [27].

Друга позиція, тобто материнство як забезпечення розвитку дитини спрямована на детальне вивчення зв'язку «матір – дитина» та розкриття таких якостей жінки, як материнські якості та материнська поведінка. В свою чергу, явище материнської поведінки активно досліджується дослідниками біологічного напрямку, автором якого є К. Лоренц. Представники біологічного напрямку вивчають материнську поведінку як людини, так і тварини і вважають її однаковою рисою обох видів. Материнство в даному контексті - це результат материнської прив'язаності до дитини, що являє собою вроджений біопсихічний механізм, схожий у тварин та людини. Фундаментом утворення такого типу поведінки К. Лоренц та інші представники біологічної течії вважають ранній контакт матері та дитини. Тобто морфологічні особливості, запахи, рухи дитини запускають в матері процес прив'язки до дитини. Специфічним тільки для людини пусковим механізмом прив'язки матері до дитини є посмішка новонародженого.

Засновником культурно-історичного підходу до вивчення феномену материнства вважають Е. Бадінтер. Вона в своїх працях намагалася довести, що материнство не може пояснюватися лише біологічними чинниками. В своїх працях дослідниця спиралася на результати вивчення декількох поколінь жінок та намагалася довести, що ставлення жінки до дитини дуже залежить від ставлення до материнства в суспільстві, якому жінка на цей час проживає [46] .

Дослідник І. Кон вважав, що сучасна жінка, на відміну від представниці давнього світу, має в своєму житті безліч сфер, в яких вона може самоствердитися, окрім материнства, а це звільняє жінку від обов'язку народжувати нащадків. Також він відмічав, що в сучасному світі деякі установи та спеціальні послуги знімають із жінки частину материнських

обов'язків, наприклад лікарі лікують дітей, вихователі виховують, репетитори навчають. Саме ці нововведення змінюють сутність материнської поведінки та материнства в тому числі. Але І. Кон підкреслював, що, незважаючи на зміни, материнство не втратило своєї цінності, але воно перетворилося на окремий вид жіночої діяльності [15].

Дуже цікавим є психологічний підхід до вивчення феномену материнства. За основу своїх тверджень сучасні вчені беруть вчення З. Фрейда, А. Фрейд, М. Кляйн, Е. Еріксона [12]. Провідними ідеями цього напрямку були ідеї психоаналізу, які розглядали вагітність та материнство як найціннішу віху жіночого самовираження, а, з іншого боку, як причину глибокої особистісної кризи жінки з непередбаченим результатом.

Теорія соціального навчання Штерна та Роттера розглядає материнство як процес навчання ефективній взаємодії під час взаємного розвитку матері та дитини. В. Р. Байон створив наймовірніше цікаву та оригінальну концепцію, яка отримала назву «вбирання – переміщення – зміст». Лейтмотивом цієї концепції є обмін певними бета-каротинами між мамою та дитиною, під час якого матір стає приймачем, який приймає, перероблює, удосконалює та повертає назад дитині вже не бета, а альфа-частинки [1].

Дослідженню материнства як феномену приділяв чималу увагу відомий вчений Л. Виготський, який розглядав материнство як феномен впливу на дитину. В своїх наукових роботах дослідник вказує на три складові материнського відношення: материнська поведінка, когнітивний та емоціональний компонент.

На жаль, в більшості робіт вчених, які присвячували дослідженню материнства, свої ідеї та концепції дослідники засновували, основуючись на благополуччя та розвиток дитини, дещо забуваючи про особистість матері.

Потужний внесок в дослідження феномену материнства внесла Г.Г. Філіппова [60]. Вона вважала, що материнство для деяких жінок може бути важливим кроком до завершального етапу самоактуалізації та важливим приводом для гордості, а для інших – патологічною розв'язкою власних

проблем із матір'ю. Г.Г. Філіппова в своїх роздумах пропонує вважати материнство як своєрідну мотиваційну сферу жінки, в основі якої закладені батьківські потреби, а їх задоволення виконує роль тамування материнського інстинкту.

Цікаво відмітити, що багато дослідників вважають, що материнство та якість материнської поведінки зумовлені не лише дією соціально-культурних чинників, а й історією психічного життя жінки до народження та після появи на світ. Б. Ананьєв, Ю.Є. Альошина аналізують материнство через засади материнської ролі та її функцій.

Отже, можна зробити висновок, що феномен материнства досліджують чимало наукових вчень, кожне з яких має власний погляд на функції та характеристики материнства. Але усі наукові напрямки, які досліджують материнство, можна поділити на 2 основні групи, виокремлені за критерієм відмінності основного суб'єкта дослідження: в першій групі головним суб'єктом є дитина, а материнство розглядається як умова розвитку дитини, в другій групі головним суб'єктом є матір та її психофізіологічний стан.

Але, не дивлячись на різницю поглядів та наукових висновків, представники усіх психологічних шкіл визнають необхідність та важливість подальшого дослідження феномену материнства. Не дивлячись на те, що материнство закладене в жінці від природи, а культура та суспільство очікує від жінки беззаперечного виконання материнського обов'язку, необхідно розуміти, що жінка, перш за все – особистість, неповторна та унікальна жива душа, яка живе своїми, не схожими на суспільну норму та очікування, думками, своїми планами, своїми проблемами та навіть життєвими трагедіями. Зрозуміло, що від того, яке дитинство прожила жінка, яке відношення до неї від найближчих родичів вона отримувала, які стосунки між батьками вона запам'ятовувала, які життєві обставини вона проживає в теперішньому часі – від усього цього залежить ставлення її до материнства, її відношення до дитини та рівень її відповідальності як матері.

Жінка, яка не отримала в дитинстві материнського тепла, яка була позбавлена радості існування в щасливій та повній родині, жінка, яка змушена важко працювати заради того, щоб вижити самій – навряд чи захоче обтяжувати себе материнством або, за певних обставин, навряд чи зможе якісно справлятися зі своєю роллю матері.

Слід розуміти, що вагітність та материнство є відправним пунктом таким собі переломом життя в житті жінки. З появою дитини звичайний устрій життя жінки порушується, змінюється як фізіологічний стан жінки, так і психоемоційний: жінці необхідно змінити або позбутися звичок, які стосуються усіх сфер її життя (починаючи від звичок в харчуванні та закінчуючи звичками в спілкуванні чи режимі дня); опанувати додатковими, та досить нелегкими, побутовими навичками; звикнути з тим, що вона вже не зможе приділити увагу собі чи своїм бажанням в тому ж обсязі, як до вагітності.

Такі випадки, як не виконання матір'ю своїх обов'язків, відмова від дитини, випадки жорстокого поводження матерів до дитини та сценарії надмірної, «задушливої» гіперлюбові матері до свого чада є виявами психологічних, глибоко особистісних проблем жінки до свого нащадка. З розвитком таких кримінально-інформаційних передач, як «Надзвичайні новини», «Стосується кожного», «Говорить Україна» ми майже не щодня можемо бачити шокуючі історії жінок, які тим чи іншим чином не справляються з роллю матері. Таких історій, нажаль безліч: колишні чи теперішні наркоманки, злодійки, жертви домашнього насилля, дівчата, які не досягли ще психологічної зрілості, сироти та напівсироти – таким жінкам надзвичайно важко зрозуміти та осягнути радість материнства, виконувати обов'язки матері, оволодіти материнською мудрістю та терпінням. І, як наслідок – нещасливі занедбані діти.

Не менш критичними та потребує уваги є випадки, коли жінка вагітніє але вона не готова чи не хоче стати матір'ю – через вік, через певні життєві обставини чи принципи, через незнання, через стан здоров'я чи

особливості гормонального фону. Саме в такий важкий період жінці як ніколи потрібна допомога психолога, який володітиме як теоретичними засадами розв'язання таких ситуацій, так і практичними навичками та досвідом.

Можливо, не настільки загрозовою, але не менш неприємною та спотворюючою особистість як дитини, так і матері, є гіперлюбов та гіперопіка матері. Це відбувається, коли мати психологічно не розділяє свою особистість та особистість дитини, переносить власні страхи чи очікування на дитину, не може справитися з внутрішніми комплексами або фобіями, а, як наслідок, ламає особистість дитини, заважає її повноцінному розвитку та вибудовуванню власного життєвого шляху. Такі випадки не можна ігнорувати, вони не менш за інші потребують втручання спеціаліста, який зможе зрозуміти причини такої ситуації та надати допомогу як дитині, так і матері.

Не дарма останнім часом питанню вагітності та материнства приділяється досить велика увага: з'являються курси по підготовці до вагітності та пологів; групи підтримки та спільних інтересів молодих матерів, в яких мамусі діляться одна з одною власним досвідом; широкого розповсюдження набувають агенції, в яких спеціально підготовлений персонал може допомогти жінці у виконванні материнських обов'язків. На мою думку, необхідно продовжувати розвивати цей напрямок психології, впроваджуючи нові засоби та заходи щодо усунення незрозумілих та непроаналізованих явищ та фактів; сприяти появі та розвитку новітніх методів консультативної, діагностичної, корекційної та просвітницької роботи психологів та соціологів з майбутніми матерями. Саме такий підхід, на мою думку, стане запорукою покращення демографічної ситуації на Україні

1.2. Теоретичні засади готовності жінки до народження дитини

Феномен материнства досліджувалося та досліджується досі в різних науках: культурології, історії, релігієзнавстві, медицині, соціології та психології. Кожна з наукових галузей має своє уявлення про материнство та

розглядає його по-своєму, виходячи зі своїх цілей та завдань. Як згадувалося в попередньому розділі, до самої суті материнства досі немає єдиного наукового підходу та визначення терміну, що значно впливає на дослідження цього унікального біологічного, соціального та психологічного явища.

Цікаво, що у глосарії *материнство позначається як діяльність жіночого організму, яка спрямована на продовження людського роду і містить у собі біологічні (носіння дитини в лоні, пологи і вигодовування немовля) і соціальні (виховання дитини) аспекти* [9]. Судячи з визначення поняття, автори цього глосарію не розглядають материнство як психологічний феномен, який докорінно змінює життя жінки та впливає на розвиток дитячої психіки.

Г.Г. Філіппова в своїх дослідках пропонує розглядати материнство як феномен психологічної та соціальної природи, як можливість виконання умов для розвитку дитини, як складову особистості жінки [62].

Обов'язки материнства, які отримує з моменту народження дитини жінка, досить складні та різноманітні. Вони містять в собі не лише задоволення всіх фізичних потреб дитини, а й в забезпеченні його психо-емоційного благополуччя, в розвитку прив'язаності, базових структур відношення до світу, спілкування, основних особистісних якостей дитини і сприянню формування навиків та вмінь для розвитку його діяльності.

Слід зауважити, що Г. Філіпповою було виділено дві взаємозв'язані між собою групи материнських функцій:

1. видотипову функцію;
2. культурну функцію [60].

До видотипових функцій матері Г.Г. Філіппова відносила такі обов'язки:

- - забезпечення певного середовища, яке стимулює для пре- і постнатального розвиток інтелектуального розвитку дитини і емоційних процесів;
- - забезпечення умов (у формі розділення діяльності з дітьми) для розвитку діяльності дитини, яка належить виду;

- - забезпечення умов для появи людських потреб, що формуються протягом життя: потреби в емоційній взаємодії з дорослим, в узятті приємних емоцій від дорослого, потреба в оцінці дорослим своєї активності і її результатів, бажання отримувати тільки позитивні оцінки від дорослого, пізнавальна потреба і ін., а також формування прихильностей;
- створення умов для освоєння засобів віддзеркалення у формі формування потреби в спілкуванні, яке притаманне людині як біологічному виду;
- забезпечення умов для розвитку мотиваційної сфери та механізмів самомотивування та самоконтролю [63].

Другою групою Г.Г. Філіппова виділяє культурні функції, які набагато складніше проаналізувати. До цієї групи материнських функцій Г.Г. Філіппова відносила наступні:

- створення для дитини предметного середовища і можливостей ігрової діяльності і вільного спілкування, які сприяють утворенню культурних особливостей когнітивної сфери і моторики.
- забезпечення умов для розвитку прихильностей, які відповідають видові;
- утворення умов для появи та розвитку цивілізованих властивостей соціально-комфортного середовища;
- організація сприятливих умов для формування культурних особливостей стилю мотивації досягнення;
- забезпечення умов для розвитку у дитини генеральних культурних моделей: ціннісно-сміслових орієнтацій, сім'ї, материнства і дитинства і ін. [63]

Г.Г. Філіппова зауважує, що певні функції з вищеперерахованих матір виконує, навіть не усвідомлюючи, але прекрасно справляючись з ними протягом тисячоліть [63]. Культура, в свою чергу, постійно та детально змальовує ці функції в зведенні правил, норм, в обрядах, традиціях, звичаях.

Чимало науковців, які вивчають питання готовності до материнства, вважають, що *готовність до материнства – це процес постійний, він*

розвивається впродовж всього життя. Дослідники зазначають, що на готовність жінки до появи дитини впливають дві групи факторів:

- біологічні (адже продовження роду є чи не найсильнішим з інстинктів всього живого) та
- соціальні (вплив життєвих обставин, досвіду, культури та релігії тощо).

Г.Г. Філіппова виділяла наступні **складові психологічної готовності**:

1. Першою та однією з найголовніших дослідниця виділяла особистісну готовність жінки: загальну особистісну зрілість (сюди відноситься адекватна віково-статева ідентифікація; здатність жінки приймати рішення і нести за них відповідальність; розвинений внутрішній локус контролю; відсутність залежностей) та особові якості, такі як емпатія; схильність до роботи в колективі та розподіленню обов'язків; зацікавленість у розвитку іншої особи; інтерес до діяльності вирощування і виховання; уміння отримувати задоволення від отримання результатів своєї виховної та педагогічної діяльності).

2. Адекватна модель батьківства: тобто нормальна модель благополучної родини, яку жінка отримала в дитинстві під час спостереження за власною родиною; адекватні батьківські принципи, мотиви, позиція, виховні стратегії, материнське ставлення.

3. Мотиваційна готовність: зрілість та довільність мотиваційної системи жінки, тобто впевненість в тому, що дитина не стане заручником тяжких та травмуючих психіку дитини відносин між батьками, не стане страждати від невтілених мрій одного із батьків, не стане тягарем в емоційному плані для батьків тощо.

4. Сформованість материнської компетентності: розуміння жінкою того, що у дитини є не тільки біологічні, а й психічні, емоційні, соціальні та інші потреби; чутливість до стимуляції від дитини; надійність та адекватність реакцій; здатність жінки сприймати, осмислювати та правильно реагувати на різні стани дитини; гнучке відношення до режиму; наявність хоча б елементарних знань про фізичний і психічний розвиток дитини, вікові

особливості його зв'язку зі світом; навички виховання і навчання, які спираються на вікові та індивідуальні особливості дитини.

5.Сформованість материнської сфери. Материнство як частина особової сфери жінки містить в собі три блоки (емоційний; операціональний та ціннісно-смысловий); наповнення цих блоків послідовно відбувається в процесі розвитку жінки [68].

Слід зазначити, що Г.Г. Філіпповою було класифіковано мотиви жінки мати дитину. Вона виділяла наступні:

- досягнення певного віку (прислів'я про те, що години спливають) та соціального статусу (як приклад, такі роздуми жінки: «мені вже можна, адже я вже закінчила ВУЗ»);
- закриття стереотипу про «повноцінне життя» (тобто роздуми про те, що дитина ПОВИННА бути, тому треба народжувати);
- інстинкт продовження роду, розуміння того, що жінка хоче продовжити своє існування в дітях та онуках;
- здійснення своїх потенцій (виховати дитини, передати йому свої знання, життєвий досвід);
- компенсація своїх життєвих проблем («в мене не вийшло – в нього вийде», «він буде кращий за мене»);
- як засіб вирішення власних стосунків (змушення до вінчання, намагання довести собі і іншим, що я здатна народити і бути матір'ю; врятуватися від самоти; слідування стереотипу «не народжувала – не жінка»);
- любов до дітей, яка є найскладнішим та найбажанішим мотивом материнства;
- досягнення критичного для дітородіння віку [62].

Слід розуміти, що в спрямуванні жінки стати матір'ю частіш за все зустрічається поєднання різних мотивів материнства. Різномайття життєвих обставин створюють абсолютно індивідуальні, неповторні умови мотивації народження дитини для кожної жінки.

Цікавою є позиція С.Ю. Мещерякової щодо готовності до материнства. Вона розглядає її з суб'єктивної позиції, в якій суб'єктивне ставлення матері до дитини обумовлює і якість материнської поведінки породіллі та якість створених умов для розвитку нащадка [9].

С.Ю. Мещерякова виділяє декілька груп факторів, які впливають на ступінь готовності жінки до материнства. Першу групу факторів можна умовно назвати «комунікативними», тобто такими, які мають відношення до спілкування. На думку дослідниці, якість комунікацій, які отримала матір ще в дитинстві стають платформою для розвитку її готовності до материнства в подальшому. Тобто, всі розмови з матір'ю, взаємозв'язок із нею, дружні розмови із подружками, однокласницями, вчительками – все це впливає на дівчинку та на її самоідентифікацію як майбутньої матері.

Показником другої групи є відношення жінки до дитини, яка ще не народилася. Найбільш благодатним фактором є бажаність та очікуваність дитини, стан, коли майбутня матір з насолодою готується до появи нащадка, розмовляє з дитиною яка знаходиться в лоні та налаштовує позитивний зв'язок.

Третім показником дослідниця вважала спрямованість матері на якість впливу на дитину. Те, як матір налаштована виховувати дитину, як готується до певних непорозумінь, які компроміси для себе окреслює на випадок непорозумінь, які основи світосприйняття та моральних якостей жінка налаштована дати дитині – всі ці показники об'єднані в теорії С.Ю.Мещерякової в окрему групу[9].

Вчення В.І. Брутмана про готовність жінки до материнства засновано на ціннісній теорії, та характеризується тими умовами, які матір здатна надати дитині як середовище розвитку і зростання [69].

Цікавою є теорія Е. Мілосердової про фактори, за допомогою яких можна визначити готовність жінки до материнства. Дослідниця виділяє два основні фактори:

- Відношення до вагітності. Найкращим варіантом є очікувана вагітність, коли жінка давно мріяла стати матір'ю, вона готова розділити своє

життя з дитиною, готова віддавати час та зусилля заради розвитку нащадка. В ідеалі жінка має чоловіка та надійний тил у вигляді тісного психоемоційного зв'язку та фінансової підтримки родичів. В такому випадку психоемоційний та фізіологічний стан жінки є чудовим, вагітність та пологи проходять краще та спокійніше, аніж в інших випадках;

- поведінка жінки під час пологів. Нерідко можна зустріти випадки, коли під час вагітності та пологів жінка є занадто знервованою, невдоволеною щодо свого стану недовірливою до лікарів. Такі жінки сприймають процес пологів як покарання, а не як чудо народження, намагаються пришвидшити пологи, не розуміючи, що в цей період на світ з'являється нове життя, людина, і вся увага повинна бути звернена до новонародженого, а не до породіллі [3].

Дослідник В.А. Іванников вважав, що лише потреба стати матір'ю є недостатньою умовою для того, щоб діагностувати готовність жінки до материнства. Жінка готова до нової соціальної ролі в тому випадку, коли вона замотивована, вона скеровує свою діяльність для досягнення материнства та забезпечення комфортних умов для народження та розвитку дитини [13].

Слід розуміти, що з настанням вагітності життя жінки кардинально змінюється, але до такого не кожна жінка може виявитися готовою. З настанням материнства в жінки змінюється фігура та самопочуття (вона набирає вагу, кості тазу розширюються, з'являються розтяжки на шкірі, шкіра стає більш обвислою, розтягуються м'язи на животі, стає нестабільним гормональний фон та можуть загострення хронічних хвороб). Також змінюється психо-емоційний стан жінки, зазнають змін життєві цінності матері. Якщо раніше жінка могла гуляти скільки вона хотіла, не дотримуватися біоритму та режиму бадьорості та відпочинку, то з появою дитини необхідно такі важливі моменти відслідковувати та дотримуватися їх. Жінці потрібно задовольняти всі без виключення біологічні потреби дитини, тому почуття гидливості прийдеться ігнорувати, необхідно навчитися раціонально відноситися до питання харчування в сім'ї тощо. Таким чином, можна зробити висновок, що **психологічна готовність жінки до материнства – це рівень**

прийняття жінкою ролі матері, усвідомлення та забезпечення потреб дитини та спрямованість психічних та емоційно-вольових процесів жінки на здійснення якісної взаємодії із дитиною.

Слід розуміти, що з настанням материнства життя жінки стає підпорядковане дитині, особливо перші роки життя малечі. На час декретної відпустки професійний розвиток та актуалізація жінки як фахівця призупиняється, за час періоду догляду за дитиною можуть втратитися певні робочі навички та знання. Жінці згодом прийдеться надолужувати витрачений час для стабілізації її становища в професійній сфері. На жаль, далеко не кожна жінка в сучасному світі на це погодиться, адже з розвитком емансипації прагнення жінок до професійного розвитку та кар'єрного зростання нічим не поступається чоловічому.

Варто пам'ятати, що вагітність та материнство несуть за собою чималі постійні фінансові витрати, але не кожна жінка може бути впевненою, що вона подужає ці витрати. Можливо, неготовність стати матір'ю в деяких випадках можна пояснити фінансовим неблагополуччям жінки, нестабільністю її матеріального становища та невір'ям в можливість певної грошової підтримки.

Емоційна готовність, потреба мати дитину забезпечують розважливе відношення жінки до вагітності і відсутність або зменшення страху пологів, позитивний образ дитини, який викликає добрі та радісні емоції, з'являється бажання піклуватися про малечу, відзначається радісно-щасливе відношення до ролі матері. Розважливе ставлення до вагітності спричиняє за собою спокійне її протікання. Жінка в такому стані здатна зовсім свідомо перенести заради дитини будь-які утруднення і обмеження. Не дивлячись на останнє, образ майбутнього дитини у жінки викликає позитивні емоції, вона знаходиться в «передчутті» майбутнього материнства.

Саме тому необхідно запроваджувати нові методи і методики для діагностики готовності жінки до материнства, адже материнство на мою думку, повинно приносити лише радість та щастя як жінці, так і дитині, а це можливо лише тоді, коли жінка дійсно готова до того, щоб стати матір'ю.

1.3. Особливості ранньовікового та пізньовікового материнства

Феномен материнства з давніх часів хвилював та цікавив людей, тому, як будь-якому цікавому факту, люди намагалися надати пояснення, проаналізувати та вивчити властивості та особливості явища. Саме тому, починаючи з часів, коли людина почала свій інтелектуальний розвиток, поняття материнства та створення всіляких норм, які регулюють це поняття, стали дуже поширеною темою для різних досліджень вчених різних наукових спрямувань.

Цікавою статтею, яка висвітлює тему вікового нормування материнства, є стаття доктора соціальних наук та автора літератури з питань вивчення феномену материнства Олени Стрельник «Коли народжувати? Як змінився вік материнства за останні сто років», в якій вона аналізує роздуми та припущення різних науковців, які займалися та продовжують вивчати вікову норму для народження дитини[67].

Вислів, який став крилатим «Часики-то тикають» став своєрідним глумливим жартом та показником стереотипів, якими досі живуть та мислять сучасні люди. В нашому суспільстві розповсюджені твердження про те, що раніше дівчата народжували в досить юному, майже дитячому, віці – 13-15 років. Але такі твердження не є історично підтвердженими та науково обґрунтованими. Олена Стрельник в своїй статті стверджує, що з розвитком медичної та фармакологічної галузей, поглибленням знань сучасної науки в питаннях хімії, біології, мікробіології та вірусології, з продовженням технологічного розвитку середній вік материнства буде тільки зростати, адже зростає тривалість життя населення[70].

Автор наголошує на тому, що, не дивлячись на науково-технічний прогрес, який переживає наше сучасне суспільство, шаблонне ставлення до визначення материнства та норми жіночого віку для дітонародження суспільство продовжує контролювати так же, як і в прадавні часи. Але слід розуміти, що проводити пропагандистську роботу із суспільством в нашому часі набагато легше, ніж раніше.

ЗМІ, телебачення простори інтернету, різноманітні рекламні банери, фільми та пісні та інші засоби масового впливу щодня формують в свідомості сучасної людини образ ідеального життя. Серед цих ідеалів є і образ «ідеальної» матері, тобто жінки певного соціального положення, віку, рівня інтелекту тощо. Ці очікування сприяють формуванню певного життєвого розпорядку, «розкладу», згідно з яким багато жінок змушені підлаштовувати власне життя до соціально схвалюваних та очікуваних етапів.

Олена Стрельник в своїй статті зауважує, що вік жінки вписано в систему так званого «репродуктивного тиску», тобто такому світосприйнятті, в якому жінка, яка не є матір'ю, не може ідентифікуватися як «повноцінна» жінка. Автор зауважує, що в нашому суспільстві вважається нормальним соціальне засудження людини, особливо жінки, за невідповідність до гендерних шаблонів та відхилення від соціальних очікувань. Навіть така делікатна тема, як репродуктивні плани жінки, прийнято виносити на вселюдський осуд, а задавання питань про репродуктивні наміри жінки не здається грубіянством та ознакою невихованості[59].

В статті автор вводить таке поняття, як «таймінг материнства», тобто хронологічний розклад репродуктивної функції жінки. В цьому хронологічному розкладі закладено також і ще одна шаблонна ознака жіноцтва – роль бабусі. В нашому суспільстві жінці соромно не стати матір'ю, так же соціальним очікуванням від жінки є роль бабусі. Розпити колег та сусідок про те, коли будуть онуки, нібито необразливе дорікання подружки про те, що в такому віці потрібно вже бавитися з онуками породжують в жінці почуття неповноцінності, вона відчуває себе неправильною та незрозумілою, формується певний комплекс, під чином якого жінка починає вимагати від своєї, вже дорослої дитини, онуків. В цій ситуації старша жінка не бере до уваги принципи молоді людини, його/її життєві цілі та сподівання; вона робить усе, аби виправдати соціальне очікування та отримати статус бабусі. Цікаво зазначити, що в своєму дослідженні О. Стрельник згадує інтерв'ю соціолога Анни Шадріної з літніми жінками, за результатами яких дослідниця

зробила висновок, що «репродуктивний тиск впливає на жінок різних поколінь: для жінки бути бабусею так само драматично важливо, як і бути матір'ю» [44].

Олена Стрельник в своєму дослідженні наголошує на тому, що якщо у жінки в 60 або 70 років немає онуків, вона повинна буде пояснювати цей факт так само, як 35-річна бездітна жінка. І це висвітлює, на думку Шадріної А. те, як працює система соціального шаблонного мислення : коли жінка вирішила, чи їй «підказали» «добродії», що потрібно вже стати бабусею, вона починає агітувати та впливати на дочку чи невістку, щоб та швидше ставала матір'ю. Таким чином вони обидві зможуть уникнути соціального засудження, стигми [70].

Слід зауважити, що певні інноваційні (скажімо, перехід до 12-річного шкільного навчання) і цивілізаційні (зріст тривалості життя й розвиток медицини) фактори й надалі сприятимуть збільшенню віку материнства. Цікаво відмітити, що в Україні на початку 1990-х середній вік матері при народженні першої дитини був близько 22 років, а вже в 2016 року становив 25 [39].

В статті «Коли народжувати? Як змінився вік материнства за останні сто років» автор розвіює популярний міф про те, що раніше народжували в дуже ранньому віці. Стрельник О. зазначає, що первісних суспільствах жінки народжували протягом усього фертильного віку внаслідок того, що в них були відсутні уявлення про способи запобігання вагітності та обмежені можливості втручання в процеси народження нащадків. Відтак вік материнства здебільшого не був якоюсь важливою темою, не мав певних кліше, а розмежування матерів на «молодих» чи «зрілих» взагалі не було. Проте вже тоді суспільна думка опосередковано впливала на бажаний вік материнства, регулюючи насамперед вік вступу у шлюб [70].

Цікавим є те, що встановлені історичні факти дають змогу зробити висновок про помилковість поширеного бачення давніх часів з нібито притаманними їм ранніми шлюбами і раннім материнством та вважати це дієвою практикою в українській традиції.

Ігор Сердюк наголошував, що велика кількість союзів на українських землях XVIII століття складено досить пізніше за щонайменший висовуваний релігійними і моральними засадами вік, тобто не раніше 13-15 років. Указ Синоду 1774 року диктував священникам додержуватися мінімального значення в 15 років для хлопців і 13 років для дівчат для обряду укладання шлюбу, але дійсний шлюбний вік був суттєво вищим. В статті автор відмічає, що, за окремими даними, середній вік вступу до першого шлюбу для чоловіків Переяслава в 1766 році становив 25,7 року, для жінок — 22,5 років[18], для населення селищ цей вік становив близько 23 і 19 року відповідно. Пересічний вік материнства, очевидно, складав додатковий один рік від віку укладання шлюбу. Ці дані напевно нищать уявлення про розповсюджений характер ранніх (у 16–18 років) шлюбів та народжень у традиційній українській громаді. Соціолог зауважує, що такі показники віку материнства можна застосувати і до інших соціальних груп тогочасних українців. Наприклад, барині, які жили в 1780-х роках, як правило, народжували вже не раніш за 18 років, а в 1830–1840 роках жінці, яка народжувала вперше, могло бути і 20–23, і 28, і навіть 37 років, хоч крайній вік приймали як щось зовсім незвичайне[19].

Цікавими є дані дослідження відношення до пізньовікового материнства. Олена Стрельник в статті згадує Оксану Кісь та посилається на свідчення, що серед селянства існувало негласне правило, згідно з якою старші люди віком за 50 років не одружувалися, бо цей шлюб автоматично ставав гріховним, а на Київщині пари зрілого віку, які народжували дитину, часто наривалися на громадське засудження[70].

Олена Стрельник висловлює думку про те, що вікові норми для материнства та вимога дотримуватись цих стереотипних норм, незалежно від особистісних потреб жінки, властиві лише сучасному суспільству: «Унаслідок складних процесів суспільної модернізації й інституціалізації материнства протягом XX століття формуються уявлення про «норму» материнства, його «розклад» та «ідеальний» вік» [70].

Цікавими є результати вивчення О. Стрельник про таке явище, як раннє материнство. Автор зазначає, що раннє материнство є фактором виникнення так званої «моральної паніки» та посилається на Стенлі Коена, який і є автором цього визначення. «Моральна паніка» в статті науковця визначається як ситуація незбіжності між реальним розповсюдженням феномена і соціальним неспокоєм щодо цього. Головним розповсюджувачем моральної паніки С. Коен називає засоби масової інформації, які задля досягнення високих рейтингів своїх програм висвітлюють явище раннього материнства як показник порушення моральних принципів та аксіом[12]. Звичайно, не можна не погодитися зі ЗМІ, що вагітність у дівчинки підліткового віку викликає досить не радісні почуття, адже найчастіше така вагітність настає внаслідок насилля, або занедбаності як батьківської, так і педагогічної. Та і розуміння того, що вагітність і так є великим випробуванням для жіночого організму, надто коли сам організм ще не дозрів – не є приводом для гордості чи прикладом для наслідування. Але, зазначає Олена Стрельник, необхідно розуміти, що наразі чисельність ранніх вагітностей знизилася, тому сприймати її як соціальну катастрофу не потрібно[59]. В підтвердження своїх слів автор наводить такі дані: 2010 році більшість таких народжень являла собою 7,8 % (загальна кількість — 38 680, із них 783 — віком до 16 років), у 2015 році 6 % усіх народжень відповідали цій віковій групі (загальна кількість — 24 719, із них 644 дівчиці стали мамами у віці до 16 років). При цьому 21 864 дівчини віком до 20 років породили перше дитя, 2471 — другу, 312 — третю, 57 — четверту, 12 — п'яту і наступних дітей (імовірно, ці дані охоплюють і багатоплідні пологи)[61].

Також автор наголошує на тому, що вищезазначені показники мають територіальну прив'язку. Вона вказує на те, що найбільш часто рання вагітність зустрічається в Закарпатській області України і пов'язує цей факт із тим, що саме в Закарпатті проживає більше ромів, аніж на будь-якій іншій українській територіальній одиниці [53].

Слід зауважити, що в науковому світі є чимало досліджень, в яких відбувається соціальне конструювання вікових норм материнства на прикладі неповнолітнього (підліткового) материнства. Наприклад, Татьяна Арчакова, посилаючись на дослідження іноземних вчених, зазначає, що дійсно в ЗМІ випадки підліткової вагітності набувають чималого розголосу особливо якщо вагітність відбулася без згоди дівчини або дівчина відноситься до маргінальних верств населення. Такий негативний образ молоді матері закладають різноманітні ток-шоу та передачі в більшості своїх глядачів[29]. Можна навести типовий портрет, так би мовити, стереотипне уявлення неповнолітньої мами: дівчина-сирота або дитина з девіантної родини, яка є соціально неадаптованою та не хоче самостійно виховувати дитину і вирішувати побутові проблеми. Образливим є той факт, що, в незалежності від реального портрету молоді матері, її можливого адекватного виконання своїх материнських функцій – все одно вона буде сприйнята негативно переважною більшістю людей.

Такі стереотипи небезпечні тим, що вони заважають необхідній соціальній і психологічній допомозі молодим мамам. Руйнування стереотипного сприйняття, закладання почуття прийняття та потреби допомогти в людях дозволить збудувати ефективну та сучасну систему підтримки молодих матерів незалежно від їх віку і життєвого досвіду [41].

Протилежністю явища молодого материнства є материнство жінок зрілого (30+) віку. О. Стрельник відмічає, що частка народжень, які відносяться до групи жінок 30–40 років, за час незалежності України зросла практично вдвоє [70]. Це пояснюється тим, що останнім часом відбуваються прориви в медичній та фармакологічній галузях, які сприяють подовженню тривалості життя та покращенню якості життя; відбувається економічний розвиток та поява чисельних робочих місць, які орієнтовані на жінку та несуть в собі перспективу кар'єрного розвитку; розповсюдження принципів фемінізації та виникнення течій типу «чайлдфрі» - усі ці фактори сприяють тому, що жінки пізнають радість материнства в більш поважному віці, ніж раніше.

Автор статті наголошує на тому, що в сучасному світі безкінечних проектів та завдань і жінки, і чоловіки почали сприймати появу дитину не як потребу, а як проект. Тобто перш ніж завагітніти та народити, жінка аналізує свої фінансові та психологічні можливості, умови життя та помешкання, сімейний стан тощо. Небувалої цінності в житті жінки наразі є кар'єрне зростання та самоактуалізація як професіонала, а також особистісний розвиток, який може бути причиною відтермінування материнства. Такий усвідомлений та відповідальний підхід до батьківства є причиною популярного в сучасному світі відкладеного на пізніші терміни материнства.

Цікавими є результати дослідження Організації економічного співробітництва й розвитку, які показали, що в 2015 році пересічний вік жінок, які народжують уперше, становив 29 років. Раніше за цей вік жінки народжують у таких європейських країнах, як Болгарія, Латвія, Естонія, Польща (25–27 років), пізніше — в Італії, Іспанії, Швейцарії, Люксембурзі, Греції (30–31 рік)[38].

Надзвичайно показовими є результати дослідження явища «пізнього материнства» та відношення жителів європейських країн до цього. Під час Європейського соціального дослідження 2012 року досліджуваних питали: «З якого віку, на вашу думку, жінка надто стара для рішення народити дитину (незалежно від того, йдеться про першу дитину чи про будь-яку наступну)?». На гадку опитаних, цей вік являє собою 41,6 років, змінюючись від 39,1 в Угорщині до 43,8 в Австрії. В Україні показчик дорівнює 42 рокам. Дійсна доля породженниць, які народжують у віці від 40 років, в Україні становила 1,6 % порівняно із 7,3 % в Італії та майже 5 % в Іспанії, Ірландії, Греції. Відчутно менше, ніж в інших європейських країнах, в Україні народжують і жінки віком 45–49 років — у пересічному випадку дві жінки на 10 тисяч, тоді як у Греції цей показчик становить 15, в Ірландії — 13, в Італії — 11[24]. Отже, уявлення у мешканців кожної країни не надто відрізняються між собою.

На мою думку, питання віку материнства не повинне взагалі бути визначеною як проблема, адже життя кожної жінки – це унікальна та

дивовижна історія, яка ніколи не відбудеться знову. Чи не єдиною причиною ранніх підліткових вагітностей, на мою думку, є відсутність статевого виховання. Як відомо, характерною рисою підліткового віку є прагнення підростаючої дитини довести свою дорослість та незалежність, наслідуючи поведінку та звички дорослих. Саме тому в цьому віці людина як ніколи раніше вразлива до шкідливих звичок (паління, алкоголізм, наркоманія) та трапляються випадки незапланованої підліткової вагітності. Також така незапланована вагітність в підлітковому віці свідчить про негаразди у спілкуванні як із батьками, так і з дорослими, які є значущими в житті підлітка.

Але серед можливих негативних соціальних сторін ранньої вагітності можна привести декілька переваг ранньовікового материнства. Наприклад:

- молодий організм може бути більш витривалішим під час вагітності та пологів;
- невелика різниця у віці із дитиною може бути запорукою кращого взаєморозуміння із дитиною;
- в молодій матері, безперечно, більше сил та енергії для виховання та догляду за дитиною

Протилежним явищем раннього материнства є материнство у зрілому віці. Як було проаналізовано вище, саме такий вид материнства є суспільно неприйнятним в нашій державі.

Звісно, народження першої дитини у віці 30+ є для жінки великим випробуванням як в психологічному, так і в фізіологічному сенсі; також не слід забувати про те, що жінці прийдеться повністю змінювати своє життя, пристосовуючи все, починаючи від графіку роботи і закінчуючи часом для догляду за собою, під потреби дитини. Але і в пізньовіковій вагітності, на мою думку, є чимало переваг:

- більша осмисленість материнства;
- міцніша фінансова база;
- сформованість особистості матері, завдяки чому збільшується вірогідність адекватного виховання та догляду за дитиною;

- бажаність материнства.

Отже, на мою думку, материнство – це унікальний період в житті кожної жінки, це її вибір та рішення, а рішення особистості сучасне суспільство має поважати. Саме тому я вважаю, що сучасний світ повинен надати кожній жінці право для себе вирішувати, в якому віці та за яких умов вона готова стати матір'ю, адже, як на мене, неважливий вік породиллі та матусі, важливе ставлення її до дитини та радість дитини та жінки від їх взаємозв'язку.

1.4. Характеристика токофобії та шляхи її подолання

Материнство пов'язане з чисельними причинами для хвилювання жінки, але найпершим страхом, який може перейти в фобію та навіть вплинути на якість материнства – це токофобія (від грец. tokos — «пологи» и phobos — «страх»).

Саме явище легкої форми токофобії є природнім явищем, особливо для жінок, які вагітні вперше, адже людина завжди буде побоюватися невідомого, непізнаного. Але, не зважаючи на те, що страх пологів та народження є розповсюдженим явищем, дослідженням токофобії зайнялися вчені зовсім нещодавно – в 2000 році. В цьому ж році і був введений сам термін «токофобія», який вперше з'явився в американському науковому журналі[3].

В «Міжнародному журналі акушерства та гінекології», який є популярним закордоном, вчені норвежської університетської лікарні «Акерсхус», представили нову розробку - Анкету очікувань доставки Wijma (W-DEQ), яка є психометричним інструментом для вимірювання страху перед пологами. За допомогою цієї методики було обстежено 2 206 майбутніх матерів, які знаходились на 32 тижні вагітності. Результати показали, що всі майбутні матері сподівалися на те, що зможуть народити природнім шляхом та самостійно.

Страх перед пологами був оціночною шкалою в цій методиці, та становив понад 85 балів за W-DEQ. За результатами дослідження виявлено, що 165 жінок, або 7,5 %, набрали вище 85[3].

Вченим вдалося встановити, що серед жінок, які боялися пологової діяльності, в середньому тривалість пологів становила 8 годин проти 6 годин і 28 хвилин для мам, які змогли заспокоїти та проконтролювати свій страх пологів. Крім того, використання інструментів для надання допомоги під час пологів було більшим серед матерів, які побоювались пологів, на 17 відсотків проти 10,6 відсотка випадків, коли породілля не була занепокоєна. Цікавим та дуже показовим є той факт, що екстрені пологи та застосування операції «кесаревого розтину» також було вище серед тих жінок, які панікували, на 10,9 відсотка проти 6,8 відсотка тих, хто був спокійний та довіряв лікарям[68].

Не дивлячись на те, що певні побоювання пологів та народження є абсолютно природними для жінки, необхідно зрозуміти фактори, які сприяють перетворенню побоювань в фобії які заважають повноцінно жити.

Дослідники поділяють токофобію на два види: **первинна**, яка властива жінкам, які ще не народжували. Причинами такої фобії може стати як звичайне нерозуміння того, як та що повинна робити жінка та які стани для неї зараз нормальні, так і після дії провокуючих факторів: розмов та оповідань мам, бабусь, подруг про неймовірний біль та важкість пологів; як результат важкої психологічної травми в дитинстві, пов'язаної з насиллям; під час хвилювання за свій надто молодий чи досить солідний вік; інформація із ЗМІ; **вторинна**, яка зустрічається у жінок, які вже мали досвід пологів, який може бути реально психологічно травмуючим (важкі пологи) або сприймався жінкою як такий. Вторинна токофобія виражається в постійному аналізі попереднього полового досвіду, страх за те, що майбутні пологи будуть теж важкими, безсоння тощо[43].

Токофобії властиві такі симптоми:

- прискорене серцебиття;
- проблеми зі сном безсоння;

- девіантна харчова поведінка (може зустрічатися як повна чи часткова втрата апетиту, так і підвищення апетиту так зване «заїдання проблеми»);
- нераціональний страх щодо можливої смерті чи хвороби матері чи дитини під час пологів.

Слід розуміти, що токофобія – досить підступне явище, адже саме через токофобічні стани жінка може відмовлятися від повторної вагітності або від вагітності взагалі. На мою думку, саме токофобія є однією із причин популярної нині течії «чайлдфрі», а посприяли цьому знову ЗМІ та Інтернет, які постійно висвітлюють нетипові, загалом важкі пологи, а акцентування на легких та радісних пологах майже не видно; та, звісно, відсутність знань та навичок материнства та впевненості в собі [13].

Для того, щоб жінка змогла підготуватися і фізично, і морально до пологів обов'язково в кожному районі є спеціальні жіночі консультації та групи підготовки вагітних. Для тих, хто страждає на токофобію або навіть просто відчуває певне хвилювання чи психологічний дискомфорт - курси будуть дуже корисними і потрібними. На таких курсах жінок навчають правильно дихати, майбутні породіллі проведуть вправи з лікарями. Вправи допоможуть розтягнути зв'язки в тазовій області, а також фахівці дадуть правильну пораду. Не слід забувати також, що на курсах жінка може отримати безліч цікавої інформації про те, як протікає вагітність, якими можуть бути родива, вона також зможе повідати про свої почування і послухати думку інших майбутніх матусь. Не слід гадати, що акушер може ділитися неправдивою інформацією, тільки щоб заспокоїти вагітну. Він зобов'язаний та зацікавлений в тому, щоб звернути увагу майбутньої матері на можливу проблему. Якщо дівчина послухає поради лікарів - вона зможе уникнути певних перешкод під час пологів та правильно себе підготувати до такої важливої події.

Майбутній породіллі необхідно розуміти, що вагітність і пологи - це визначний процес, наслідком якого стане материнство. Для того, щоб полегшити процес появи нової людини на світ майбутній матері необхідно

добре підготуватися, як фізично, так і психологічно. Серед найбільш розповсюджених порад майбутнім матерям від психологів є такі:

- насамперед, майбутнім мамам необхідно захистити себе від заперечливої інформації яка стосується пологів. Варто порозмислити та націлитися на благополучне життя без страху після пологів. Жінка повинна мати можливість візуалізувати щасливих дітей та матерів, прогулюючись по дитячим майданчикам та паркам. Підсвідомо вона буде розуміти, що вони пройшли цей етап і впоралися зі своїми хвилюваннями. Слід пам'ятати, що статистика смертності під час пологів надзвичайно мала, і ці показники необхідно сприймати, як важливий аргумент для того, щоб пережити пологи без страху;

- необхідно проаналізувати спеціальні книги, в яких все докладно розписано і навіть вимальовано. Така інформація допоможе жінці зрозуміти, що пологи - це природний процес і майже всі жінки через це успішно пройшли і пройдуть в майбутньому, тому боятися не доцільно;

- в процесі подолання токофобії може допомогти планування діяльності та виконання запланованих завдань. Жінці необхідно взяти записник і ручку, написати план роботи, який варто виконати перед пологами. Зібрати все: купити речі для дитини і майбутньої мами, ліки, відремонтувати та наповнити необхідними речами дитячу кімнату тощо.

Деякі акушери та консультанти пропонують використовувати альтернативні методи боротьби зі страхом:

- Дихальні вправи. Специфічні дихальні тренування в період вагітності заряджують не тільки нервовій системі жінки, а й привести в норму роботу серця та судин. У мить початку пологів і протягом всього процесу необхідно дихати правильно, тому напрактикуватися це робити потрібно завчасно.

- Гімнастика і йога. Тренування для вагітних жінок позитивно діють на здоров'я, стан душі і формування плоду. Але слід пам'ятати про свій особливий стан та виконувати лише корисні, розроблені спеціально для вагітних, вправи. Потрібно спитати ради у наставника, адже існує певні обмеження, при яких

фізичні вправи заборонені. Під час токсикозу, ниркової недостатності, проблем із кров'яним тиском небажано займатися гімнастикою або робити з обережністю та під наглядом спеціаліста.

- Знайти або продовжувати займатися улюбленим хобі. Страх - це негативна емоція. Для усунення негативних емоцій важливо наповнювати себе позитивом та тим, що викличе тільки гарні емоції. Наприклад, побавитись на свіжому повітрі, сходити в гості до друзів або рідних, почати вишивати або малювати. За час декрету можна почати саморозвиток, навчитися чомусь новому. Такі заходи відволічуть від зайвих та шкідливих переживань і допоможуть спрямувати думки на позитив.

- Парні пологи, або пологи разом з близькими людьми. Слід зауважити, що чимало жінок останнім часом користуються можливістю отримати підтримку родини прямо в пологовому залі, хоча раніше такої можливості не було. В сучасному світі жінка легко може обрати такий варіант, хоча раніше наявність родичів заборонялася, але в сучасний час багато пар вибирають партнерські пологи. Психологи стверджують, що участь майбутнього тата добре діє на психологічний стан породіллі та допомагає їй заспокоїтися. Знайоме обличчя і голос діє як чудо: дає надію, віру і сили. Чимало жінок, які провадили партнерські пологи, говорять, що підтримка рідної людини допомогла подужати біль та нервозність в момент пологів. Але також важливо, щоб на такі пологи були готові обидва партнери, і вони повинні бути до них підготовлені спеціалістами[3].

РОЗДІЛ II ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ЖІНКИ ДО МАТЕРИНСТВА

2.1. Методи дослідження психологічної готовності жінки до нової соціальної ролі матері

Актуальність дослідження ступеню готовності жінки до материнства є дуже високою, адже саме цей показник значно впливає на якість виконання жінкою материнських функцій та забезпечення психологічного благополуччя матері та дитини.

Результати такої діагностичної роботи дають можливість завчасно отримати свідчення того, що жінка певним чином не готова до материнства, розробити адекватну та ефективну програму корекційно-розвивальної роботи, яка допоможе налаштуватися жінці на нову для неї соціальну роль, знизити тривожні та істеричні стани. На мою думку, такі дослідження повинні обов'язково проводитись під час вагітності жінок в пологових будинках або в жіночих консультаціях, адже, на жаль, останнім часом можна помітити зростання тенденції негативного відношення матерів до власних дітей, відмовляння від новонароджених, кидання їх напризволяще та навіть епізоди умисного або афективного агресивного відношення до дитини.

В свою чергу, таке відношення матері сприймається дитиною дуже емоційно, воно відкладається в пам'яті на все подальше життя, прямо чи опосередковане впливає на всі вчинки і думки вже дорослої людини та може стати причиною інтелектуально-емоційних відхилень.

Для отримання результатів використано декілька методів дослідження: анкетування, тестування та проєктивна методика. В дослідженні прийняли участь 50 жінок віком від 18 до 30 років, які ще не мали досвіду материнства, серед них 30 жінок, які відвідали жіночу консультацію

пологового будинку № 3 м. Запоріжжя, 10 жінок відвідали жіночу консультацію №1 пологового будинку № 4 м. Запоріжжя та 10 студенток Запорізького базового медичного коледжу, а також 50 жінок віком від 30 до 45 років, які ще не мали досвіду материнства, серед них 30 жінок, які відвідали жіночу консультацію пологового будинку № 3 м. Запоріжжя, 10 жінок відвідали жіночу консультацію №1 пологового будинку № 4 м. Запоріжжя, 3 домогосподарки, 4 вчительки Запорізького ліцею №34, 1 продавчиня та 2 адміністратора приватних фірм.

Спеціально розроблена анкета (додаток А) для дослідження готовності до материнства жінок різних вікових категорій складається з 8 питань, 4 з яких є закритими (тобто мають варіанти відповідей), 4 є відкритими (тобто досліджуваний має змогу самостійно відповісти на питання). Анкета спрямована на 5 внутрішньособистісних складових, на яких ґрунтується психологічна готовність жінки до материнства:

- відношення до дітей взагалі (питання № 1).

На мою думку, якість виконання жінкою своїх материнських функцій та взагалі готовність до материнства спирається на відношенні жінки до дітей. Навряд чи жінка, яка відноситься до дітей негативно, бажає стати матір'ю та зможе якісно забезпечити всі потреби дитини. Відношення до дітей може бути позитивним, негативним та нейтральним;

- з'ясування головної життєвої цінності (питання № 2).

Уявлення головної життєвої цінності в кожній жінки є дуже індивідуальним, але такі ключові особистісні характеристики жінки так чи інакше матимуть вплив на готовність жінки до появи дитини та на якість виконання нею материнських обов'язків. Наприклад, матір, головною цінністю якої є кар'єрний розвиток чи спілкування з друзями, навряд чи зможе приділити стільки ж уваги дитині, як і матір, для якої сенсом життя є родина;

- фінансова готовність до материнства (питання № 3).

Всі ми добре розуміємо, що на сьогоднішній день материнство передбачає чималі фінансові витрати ще з моменту зародження маленького життя, адже для вагітних одним із факторів, які впливають на стан як жінки, так і дитини є харчування, а повноцінне харчування в сучасному світі коштує недешево. Слід розуміти, що задоволення потреб і матері, і дитини потребує певних фінансових затрат, тож жінка, якщо вона свідомо відноситься до материнства, повинна бути впевнена в тому, що потреби будуть задоволені. Відсутність впевненості в фінансовій стабільності може знижувати рівень психологічної готовності жінки до материнства;

- ставлення до вагітності та пологів (питання № 4).

Період виношування дитини та появи її на світ несе за собою певні зміни не тільки в якості життя жінки та в її повсякденний режим дня, а й відзначається на зовнішності: можлива поява зайвої ваги, розширення нижньої частини тіла, збільшення грудей та поява розтяжок на шкірі. В подальшому піклування про дитину може стати причиною зменшення кількості часу, витраченого жінкою на себе та догляд за тілом, що може призвести до певних змін у її зовнішньому вигляді та стилі. На жаль деякі жінки відкрито говорять про те, що вони не хочуть втрачати свою красу через пологи та вагітність, і тому йдуть або альтернативним шляхом до материнства (сурогатне материнство чи всиновлення), або взагалі відмовляються від появи дитини;

- теоретичні знання щодо особливостей дитини (питання №5, 6, 7, 8).

Звісно, більшість знань людина отримує разом із досвідом, тому незнання майбутньою матір'ю певних теоретичних засад щодо виховання дитини не робить її неспроможною дати малечі щасливе дитинство. Але, на мою думку, певні теоретичні основи жінка повинна знати завчасно до вагітності. Ці знання, в першу чергу, є гарантом безпеки дитини та, по-друге, вказують на зацікавленість жінки питаннями дитинства, на її бажання в майбутньому стати гарною матір'ю.

До складової з теоретичними знаннями відносяться чотири запитання анкети, обробляти відповіді на які можна в процентному співвідношенні

наданих відповідей до тих питань, на які немає відповіді. Наприклад: правильні відповіді на всі 4 запитання дорівнює 100% виконання цього завдання; 3 правильні відповіді – 75%; 2 правильні відповіді – 50%; 1 правильна відповідь – 25%.

Наступним методом діагностики рівня готовності жінок різної вікової категорії до материнства є методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокіча) (додаток Б). Відомо, що система ціннісних орієнтацій людини є ядром особистості, яке спрямовує та настановує людину на певні вчинки, думки та слова. Найбільш відомою та розповсюдженою методикою для діагностування ціннісних орієнтацій є саме методика М. Рокіча, в якій відбувається процес ранжування дослідженим ціннісних орієнтацій від найголовнішої до неважливої.

М. Рокіч в своїх наукових працях розділяв цінності на 2 класи:

- термінальні цінності - це такі, завдяки яким кінцева мета життєвого шляху людини сприймається як така, якої треба прагнути;

- інструментальні цінності – це такі цінності, на думку М. Рокіча, які є найбільш бажаними в певній ситуації.

Методика являє собою 2 переліка цінностей по 18 в кожному, один з яких представляє собою термінальні цінності, другий – інструментальні. Досліджуваному пропонується проранжувати ці цінності від найважливіших до неважливих. Обробка результатів включає в якісний аналіз отриманих даних.

Наступною методикою в дослідженні є проєктивна методика «Батьківський твір». Ця методика є досить надійною та дозволяє проаналізувати не тільки відношення до материнства та до дитини, а й особистісні характеристики жінки.

Як і будь-яка проєктивна методика, «Батьківський твір» має цілий ряд критеріїв, за якими можна провести інтерпретацію отриманих результатів: **1) стиль твору.**

Твір може бути написаний в *діловому стилі* (сприймається як певний документ, написаний в автобіографічному жанрі з використанням дат або зі вказівками на певні життєві епізоди). Такий стиль написання характеризує віддалені відносини з дитиною, емоційна незрілість до материнства, не бажання жінки усвідомити себе матір'ю; описовий стиль написання, якому притаманне розмите змалювання свого материнства, не вказані переваги або недоліки цієї жіночої соціальної ролі; *проблемний* стиль написання висвітлює лише негативні сторони материнства, ускладнення, з якими може зіштовхнутися жінка, не відображені позитивні емоції та оптимістичний настрій; *описово-проблемний стиль* тексту є найбільш раціональним та прийнятним, в ньому жінка розкриває як і радісні відчуття від появи дитини в її житті, так і ускладнення, які можуть бути спричинені материнством.

2) Особливості прийняття завдання та якість його виконання. Слід розуміти, що кожна жінка має свої особистісні індивідуальні характеристики, але певні прояви можуть свідчити про проблеми в певній складовій самоусвідомлення себе як майбутньої матері. Наприклад, повний та різкий відказ від виконання цього завдання свідчить про емоційну відчуженість жінки від материнства, та вказує на психологічні бар'єри відносно дитини та своєї нової соціальної ролі. Навпаки, надмірна допитливість та уточнення завдання можуть свідчити про тривожність жінки та про хвилювання її стосовно материнства.

3) Об'єм твору: невеликі за обсягом твори можуть вказувати на певне відсторонення від завдання, бажання уникнути його виконання, що може свідчити про неготовність до материнства та негативні емоції, які викликає поява дитини в житті досліджуваної. Навпаки, занадто великий за обсягом твір вказує на наявність емоційного переживання щодо материнства, зацікавленість цією темою.

4) Використання зображень в тексті є важливою характеристикою, адже необхідно розрізнити використані зображення: каракулі та нелогічні фігури можуть свідчити про певні психологічні бар'єри по відношенню до

досліджуваної теми, а наявність тематичного малюнку, навпаки – про велику зацікавленість та позитивний емоційний відгук до теми материнства.

5) Підкреслювання та виділення певних фрагментів тексту акцентують увагу читача на певному епізоді, який хвилює автора. Якісний аналіз підкреслювань допоможе повніше зрозуміти рівень готовності досліджуваної до появи дитини.

6) Важливим показником є спосіб розташування тексту на аркуші. Наприклад, акуратне дотримання полів та абзаців може свідчити про спрямованість жінки відповідати соціальним нормам, а текст без чіткої структури свідчить про імпульсивність автора та непостійність її установок.

7) Використання імені майбутньої дитини є важливим показником прийняття жінкою свого материнства, її емоційного настрою щодо дитини та обраної стратегії розвитку взаємовідносин між матір'ю та дитиною. Навпаки, при заміні імені дитини на займенники можна зробити висновок про емоційну відстороненість матері до дитини та неприйняття свого материнства або неготовності до нього.

8) Характеристика певних особистісних ознак дитини треба аналізувати дуже якісно, адже майбутня матір може звертати увагу на зовнішність дитини та атрибутику дитячого віку без урахування вікових потреб та особливостей дитини, що свідчить про недостатнє розуміння відповідальності та унікальності взаємозв'язку матері та дитини, а значить, і про середній рівень готовності до материнства. Натомість чіткий аналіз всіх особливостей дитини, включаючи її можливі вподобання, інтереси тощо свідчить про високий рівень емоційного відголосу до теми материнства та може вказувати також на готовність жінки до появи дитини в її житті.

9) Оцінювання дитини, особливо негативне чи амбівалентне є принизливим по відношенню до дитини та свідчить про певні відхилення від нормального ставлення до особистості дитини, а значить і певне несприйняття її.

10) Інформація про вагітність та пологи в творі, особливо якщо вони негативно емоційно забарвлені, свідчить про можливі хвилювання майбутньої матері по відношенню до процесів, пов'язаних із материнством та можливу токофобію.

11) Описування вимог до дитини та умов для заохочення чи покарання свідчить про мотиви материнства та, безумовно, вказує на рівень готовності жінки до материнства.

2.2. Дослідження ступеню психологічної готовності до материнства жінок віком до 30 років

В дослідженні ступеню готовності до материнства прийняли участь 50 жінок віком від 18 до 30 років, які ще не мали досвіду материнства, серед них 30 жінок, які відвідали жіночу консультацію пологового будинку № 3 м. Запоріжжя, 10 жінок відвідали жіночу консультацію №1 пологового будинку № 4 м. Запоріжжя та 10 студенток Запорізького базового медичного коледжу. Дослідження проводилося в період часу з 23 по 27 вересня 2019 року. Участь жінок в дослідженні добровільна за умови анонімності.

Для аналізу ступеню готовності до материнства досліджувані пройшли випробування за допомогою трьох методик:

- анкетування за допомогою спеціально розробленої анкети;
- дослідження за допомогою методики М. Рокіча;
- проєктивна методика «Батьківський твір».

Першою діагностичною методикою дослідження було анкетування. Досліджуваним жінкам була пояснена мета дослідження, завдання, роз'яснена інструкція щодо користування анкетною та надана гарантія анонімності та конфіденційності результатів дослідження кожної із жінок.

Анкета спрямована на дослідження 5 факторів готовності до материнства, а саме: 1. відношення до дітей; 2. головна життєва цінність; 3. фінансова готовність до материнства; 4. ставлення до вагітності та пологів; 5. теоретичні знання особливостей дитячого віку.

Отже, за результатами аналізу отриманих даних були отримані наступні результати:

- загальне відношення до дітей у жінок віком до 30 років: позитивне відношення мають 50%, нейтрально відносяться 30% опитаних та негативно – 20 % досліджених жінок (Рис. 2.2)

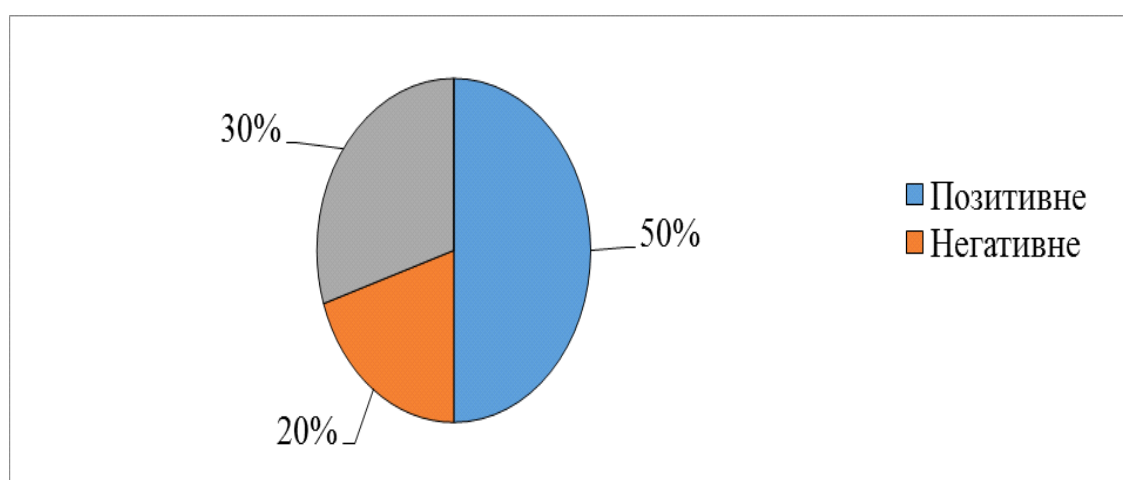

Рис. 2.2. Загальне відношення жінок віком 18-30 років до дітей

Дослідження головної життєвої цінності. Серед запропонованих варіантів цінностей були: робота, родина та спілкування/розваги. Результати дослідження вказали на те, що у більшості досліджених (майже 40%) головною цінністю на даному життєвому етапі є спілкування та розваги, у 30% - родина та у 30% - робота та професійний розвиток (Рис. 2.3)

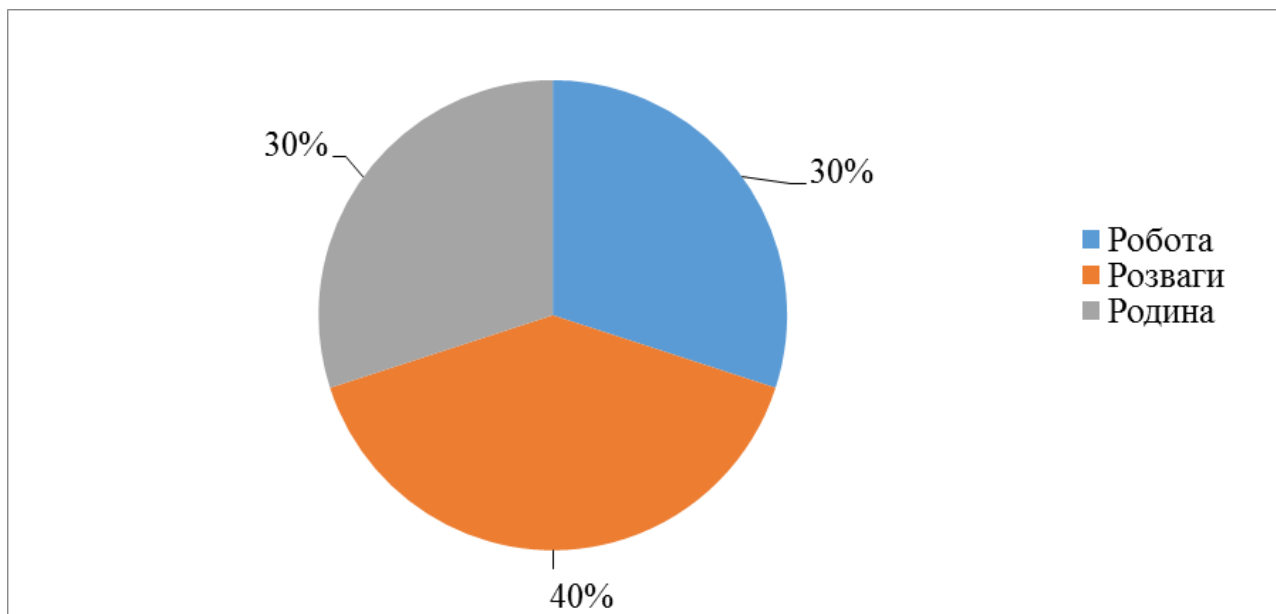

Рис. 2.3. Головна життєва цінність жінок віком від 18 до 30 років

Важливим фактором готовності є фінансова готовність до витрат, яких потребує дитина. За результатами дослідження 80% досліджених дівчат вказали на те, що поки не готові забезпечити потреби малюка (Рис. 2.4)

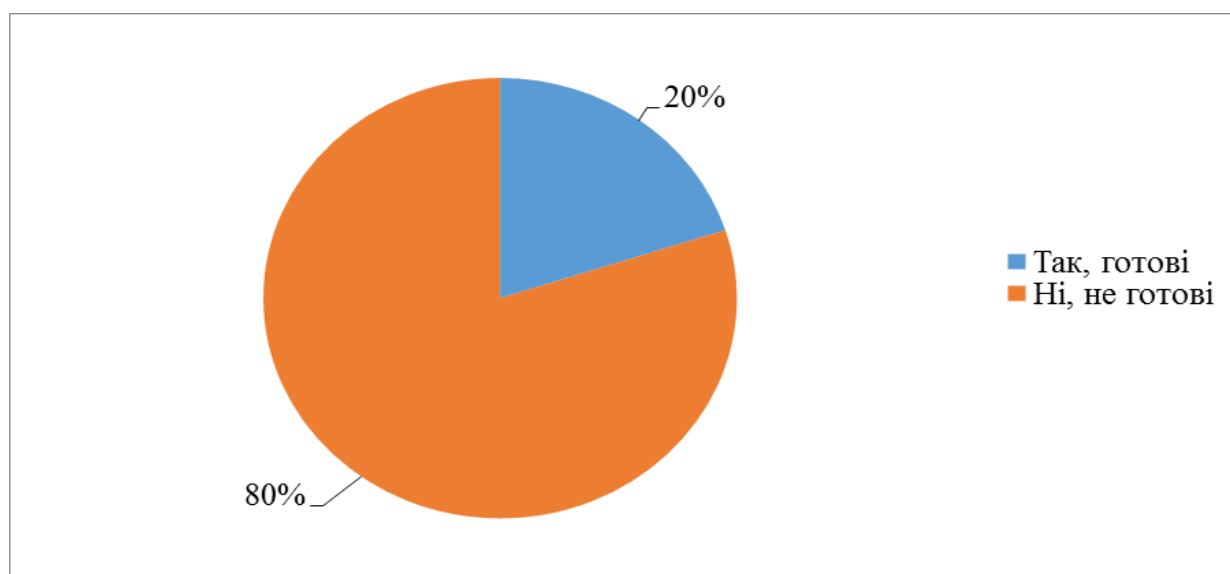

Рис. 2.4. Фінансова готовність до материнства досліджуваних віком від 18 до 30 років

Наступною складовою є ставлення жінки до вагітності і пологів. Отримані дані вказують на те, що болю та неприємних відчуттів бояться 50%

опитаних, хвилюються за свою фігуру та зовнішній вигляд 40% та лише 10% досліджених дівчат готові перетерпіти всі незручності заради здоров'я майбутнього малюка (Рис.2.5)

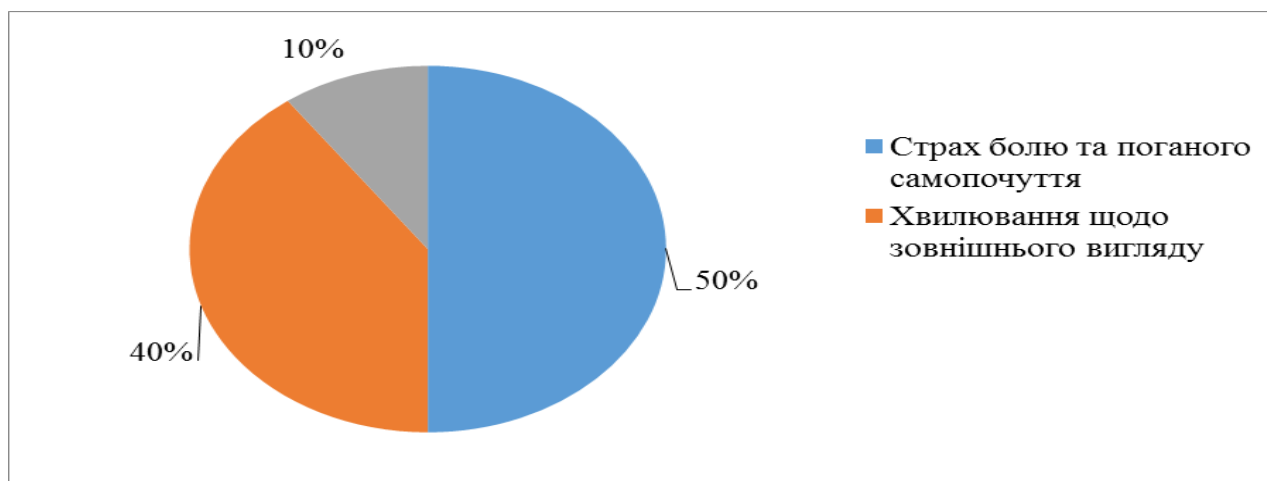

Рис. 2.5. Ставлення до вагітності та пологів

Теоретичні основи особливостей дитячого віку. Отримані результати показали, що жодна з досліджених не відповіла правильно на всі запитання, на більшість запитань (75%) відповіли правильно 25% жінок, половину правильних відповідей дали 30% опитаних, на 1 питання (25%) правильно відповіли 30% досліджуваних та на жодне з питань не відповіли 15% респондентів (Рис. 2.6)

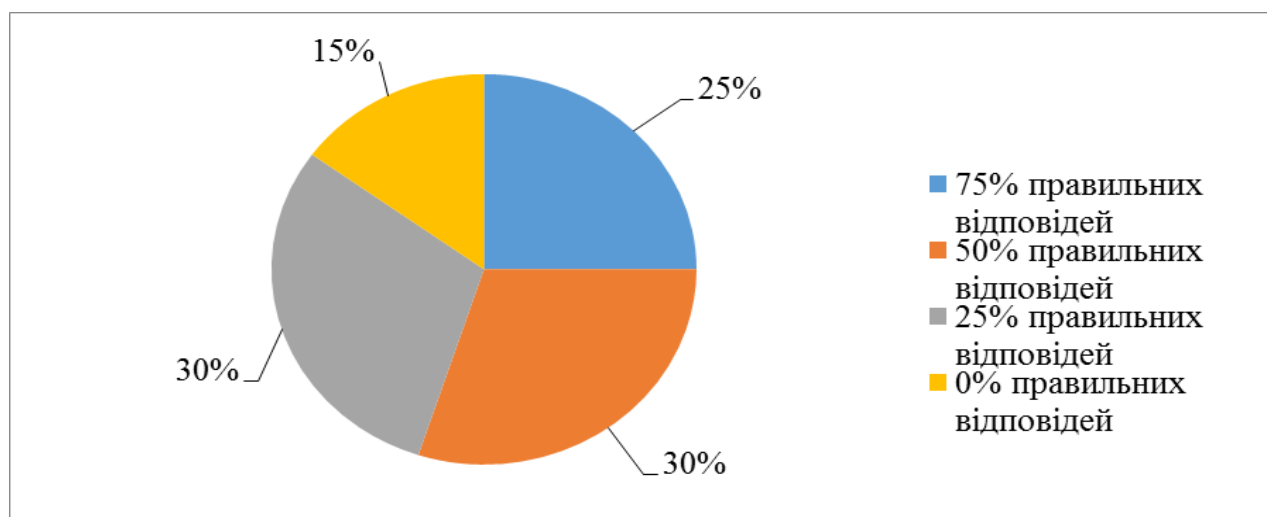

Рис. 2.6. Теоретичні знання жінок віком до 30 років про особливості дитячого віку

Другою методикою дослідження було дослідження за допомогою методики М.Рокіча «Ціннісні орієнтації». Ця методика спрямована на дослідження головних життєвих цінностей у людини. З'ясування цінностей проводиться шляхом рандомізації 18 представлених стверджень. Шляхом якісного та кількісного аналізу інструментальних цінностей жінок віком від 18 до 30 років встановлено, що у 30% з досліджених головною життєвою цінністю є любов; 25% - матеріальне забезпечення; 20% віддають перевагу активному життю, 15% - розвагам, 10% - роботі (Рис. 2.7)

Рис. 2.7. Життєві цінності досліджених жінок, які не мають досвіду материнства віком від 18 до 30 років

Третьою методикою стала проєктивна методика «Батьківський твір». Оцінка результатів проходила за наступними критеріями:

1. стиль твору. Більшість досліджених жінок вікової категорії 18-30 років при написанні твору дотримувалися описово-проблемної стилістики твору (60% досліджених), що вказує на раціональність їх сприйняття материнства.

2. Прийняття завдання та якість його виконання. Повністю відмовилися від виконання цього завдання 5% жінок, якісно виконали – 90% досліджених, 5% виконували, додатково ставлячи запитання.

3. Об'єм твору: 60% написали твір середнього розміру (1-2 аркуші), 25% - малого розміру, що свідчить про неприйняття завдання або відсутність

емоційного відклику до завданої теми; 15% написали великі за обсягом твори, що свідчить про велику зацікавленість темою.

4. Таких показників, як зображення в тексті, підкреслення певного фрагменту чи надання оцінки дитині жодна з досліджуваних не використовувала.

5. За структурованістю та розміщенням на аркуші результати такі: структурованим текстом написали твір 85% жінок, 15% надали безструктурний текст, що може свідчити про їх імпульсивність.

6. Цікавим є той факт, що 60% з досліджених використали в своєму творі ім'я дитини.

7. 50% досліджених жінок описали ознаки дитини, що свідчить про їх зацікавленість материнством.

8. Інформацією та припущеннями про майбутню чи існуючу вагітність та майбутні пологи поділилися лише 10% респонденток.

9. В творі проаналізували власні вимоги до дитини 30% жінок, 70% досліджених не мають вимог до дитини, тобто вони готові прийняти дитину такою, яка вона є.

Результати отриманих даних під час третього етапу представлені у таблиці (табл. 2.1)

Таблиця 2.1

Результати третього етапу дослідження жінок 18-30 років

Показник		Результат, %
Стиль твору	Діловий	0
	Проблемний	40
	описово-проблемний	60
Прийняття і якість виконання завдання	відмова	5
	якісне	90
	надмірне доповнення	5
Обсяг твору	малий	25
	великий	15
	середній	60

Продовження таблиці 2.1

Зображення в тексті		0
Підкреслення		0
Структурованість, розташування	без структури, далеко від центру аркуша	15
	структурований текст	85
Використання імені дитини	так	60
	ні	40
Ознаки дитини	так	50
	ні	50
Оцінювання дитини	0	0
Інформація про вагітність та пологи	так	10
	ні	90
Вимоги до дитини	так	30
	ні	70

2.3. Дослідження ступеню психологічної готовності до материнства жінок віком після 30 років

В дослідженні ступеню готовності до материнства також прийняли участь 50 жінок віком від 30 до 45 років, які ще не мали досвіду материнства, серед них 30 жінок, які відвідали жіночу консультацію пологового будинку № 3 м. Запоріжжя, 10 жінок відвідали жіночу консультацію №1 пологового будинку № 4 м. Запоріжжя, 3 домогосподарки, 4 вчительки Запорізького ліцею №34, 1 продавчиня та 2 адміністратора приватних фірм. Дослідження проводилося в період часу з 16 по 21 вересня 2019 року. Участь жінок в дослідженні добровільна за умови анонімності.

Для аналізу ступеню готовності до материнства досліджувані пройшли випробування за допомогою декількох діагностичних методик:

- анкетування за допомогою спеціально розробленої анкети;
- дослідження за допомогою методики М. Рокіча;
- проективна методика «Батьківський твір».

Першим методом дослідження було анкетування. Досліджуваним жінкам була пояснена мета дослідження, завдання, роз'яснена інструкція щодо користування анкетою та надана гарантія анонімності та конфіденційності результатів дослідження кожної із жінок.

Анкета спрямована на дослідження 5 факторів готовності до материнства, а саме: 1. відношення до дітей; 2. головна життєва цінність; 3. фінансова готовність до материнства; 4. ставлення до вагітності та пологів; 5. теоретичні знання особливостей дитячого віку.

Отже, за результатами аналізу отриманих даних були отримані наступні результати:

- загальне відношення до дітей у жінок більше 30 років: позитивне відношення мають 80%, нейтрально відносяться 15% опитаних та негативно – 5% досліджених жінок (Рис. 2.8)

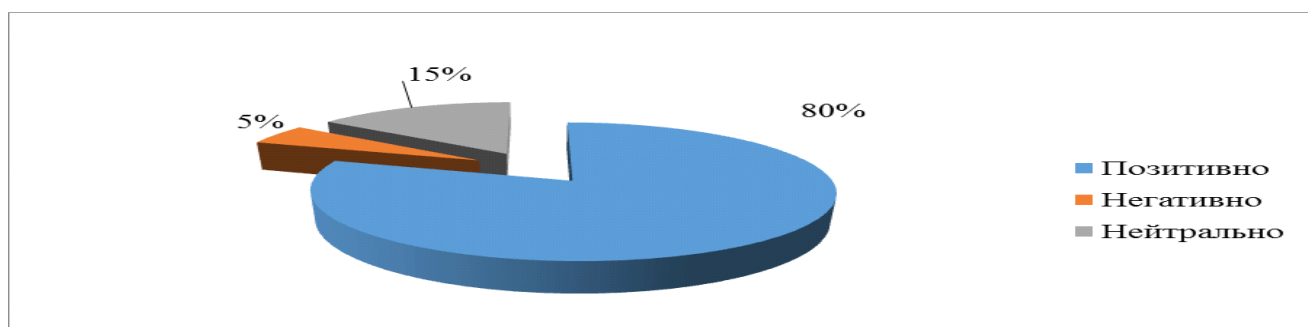

Рис. 2.8. Загальне відношення жінок віком старше 30 років до дітей

Дослідження головної життєвої цінності. Серед запропонованих варіантів цінностей були: робота, родина та спілкування/розваги. Результати дослідження вказали на те, що у більшості досліджених (майже 60%) головною цінністю на даному життєвому етапі є родина, у 40% - робота (Рис. 2.9)

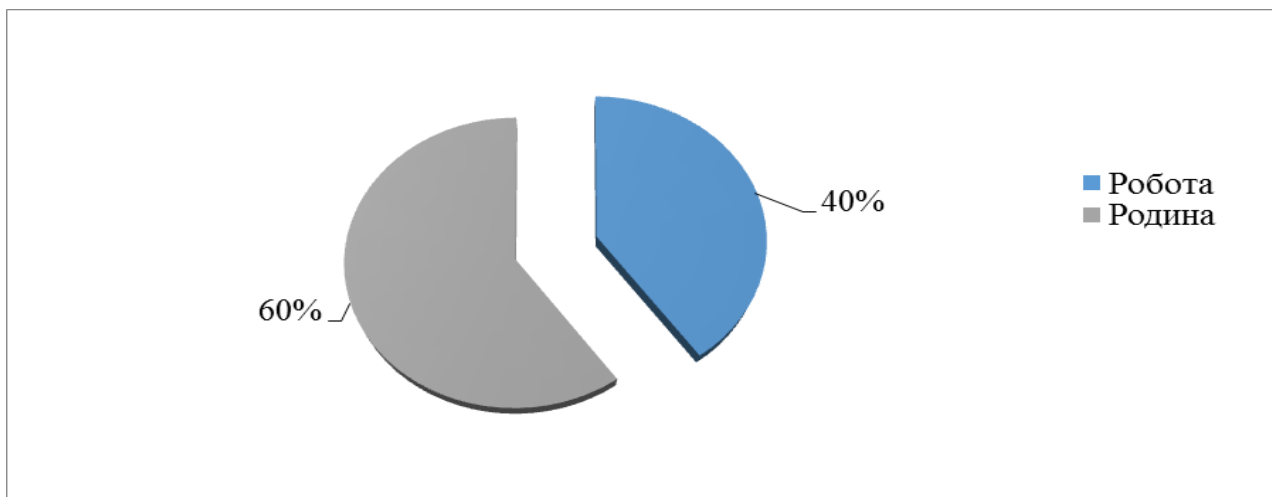

Рис. 2.9. Головна життєва цінність жінок віком 30-45 років

Важливим фактором готовності є фінансова готовність до витрат, яких потребує дитина. За результатами дослідження 60% досліджених жінок вказали на те, що вони впевнені в своєму фінансовому положенні (Рис. 2.10)

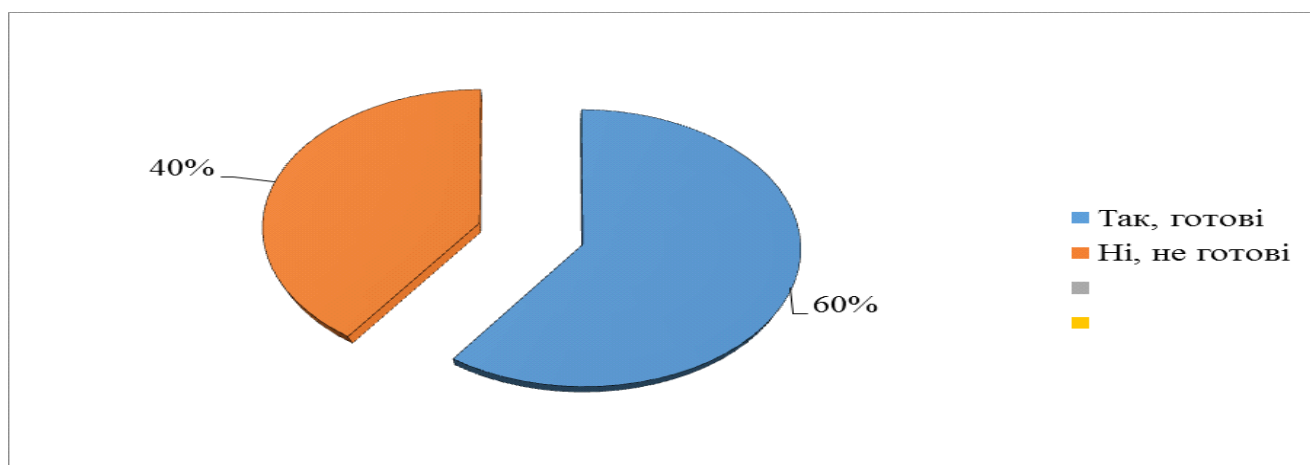

Рис. 2.10 Фінансова готовність до материнства досліджуваних віком від 30 років

Наступною складовою є ставлення жінки до вагітності і пологів. Отримані дані вказують на те, що болю та неприємних відчуттів бояться 30% опитаних, хвилюються за свою фігуру та зовнішній вигляд 20% та 50% досліджених жінок готові перетерпіти всі незручності заради здоров'я майбутнього малюка (Рис.2.11)

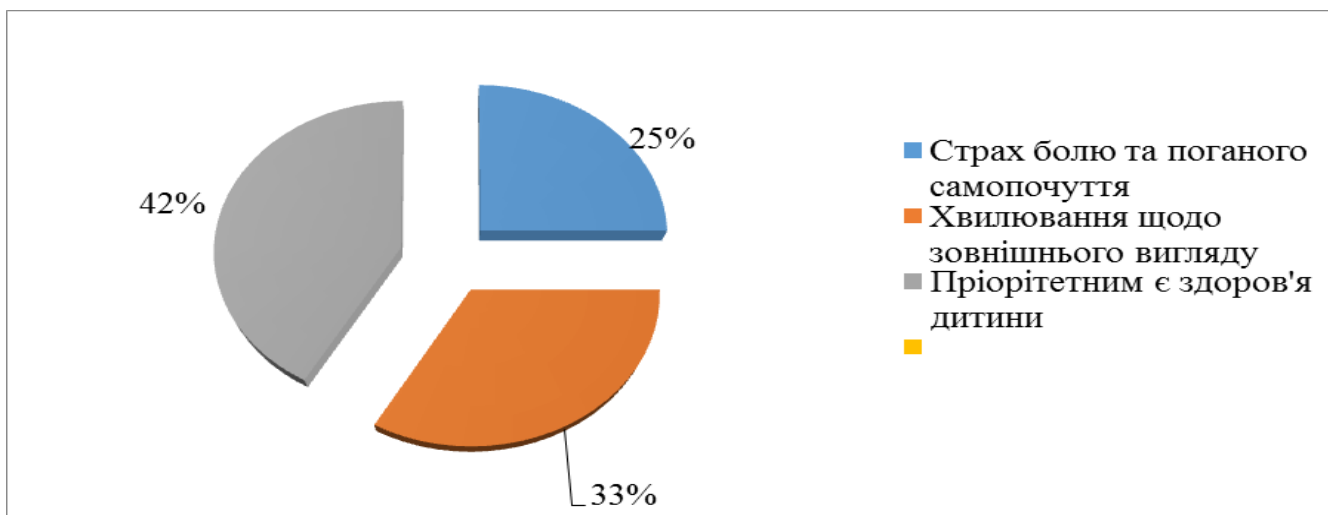

Рис. 2.11 Ставлення до вагітності та пологів

Теоретичні основи особливостей дитячого віку. Отримані результати показали, що правильно на всі запитання відповіли 10%, на більшість запитань (75%) відповіли правильно 50% жінок, половину правильних відповідей дали 30% опитаних, на 1 питання (25%) правильно відповіли 10% досліджуваних та на жодне з питань не відповіли 0% респондентів (Рис. 2.12)

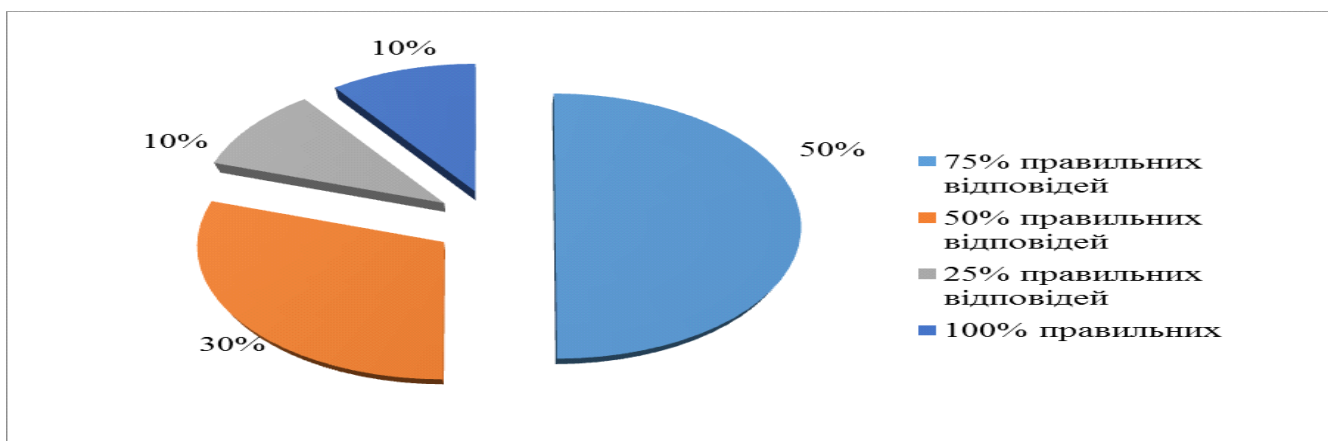

Рис. 2.12 Теоретичні знання жінок віком після 30 років про особливості дитячого віку

Другим методом дослідження було дослідження за допомогою методики М.Рокіча «Ціннісні орієнтації». Ця методика спрямована на дослідження головних життєвих цінностей у людини. З'ясування цінностей проводиться

шляхом рандомізації 18 представлених стверджень. Шляхом якісного та кількісного аналізу інструментальних цінностей жінок віком від 30 до 45 років встановлено, 40% жінок головною життєвою цінністю є матеріальне забезпечення, у 30% - сімейне життя, 20% - здоров'я, 10% бачать сенс життя в його продуктивності (Рис. 2.13)

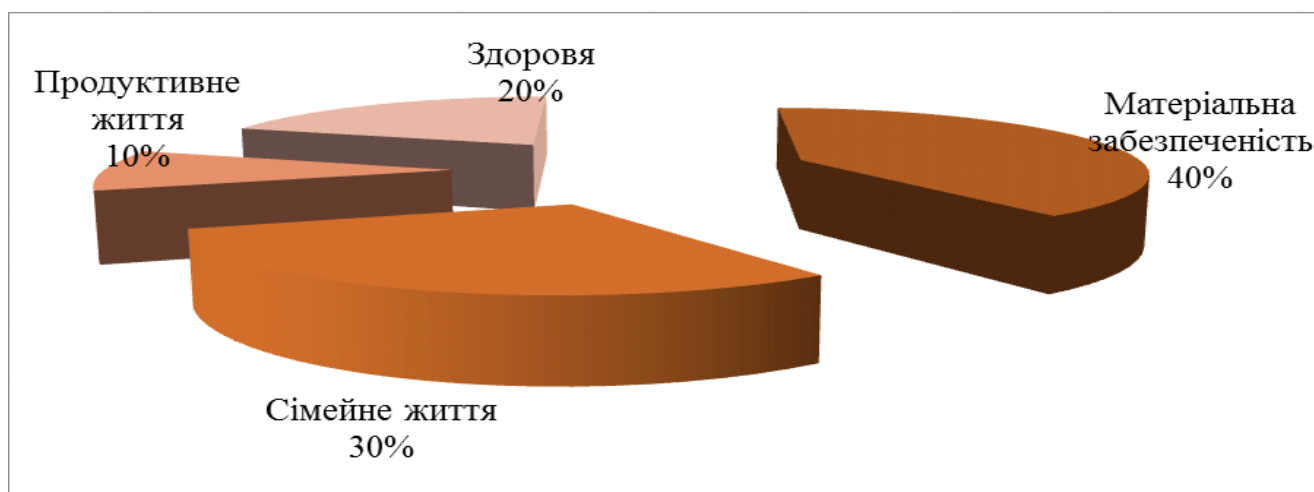

Рис. 2.13 Життєві цінності досліджених жінок, які не мають досвіду материнства віком від 30 років

Третім методом дослідження стала проєктивна методика «Батьківський твір». Оцінка результатів проходила за наступними критеріями:

1. стиль твору. Більшість досліджених жінок вікової категорії від 30 років при написанні твору дотримувалися описово-проблемної стилістики твору (75% досліджених), що вказує на раціональність їх сприйняття материнства.

2. Прийняття завдання та якість його виконання. Серед досліджених тих, хто відмовився від завдання не було, якісно виконали – 85% досліджених, 15% виконували, додатково ставлячи запитання.

3. Об'єм твору: 50% написали твір середнього розміру (1-2 аркуші), 5% - малого розміру, що свідчить про неприйняття завдання або відсутність

емоційного відклику до завданої теми; 45% написали великі за обсягом твори, що свідчить про велику зацікавленість темою.

4. Таких показників, як зображення в тексті, підкреслення певного фрагменту чи надання оцінки дитині жодна з досліджуваних не використовувала.

5. За структурованістю та розміщенням на аркуші результати такі: структурованим текстом написали твір 49 жінок, 1 жінка надала безструктурний текст, що може свідчити про її імпульсивність.

6. Цікавим є той факт, що 43 з досліджених використали в своєму творі ім'я дитини, 7 жінок описували дитину, не використовуючи імені.

7. Всі досліджені жінки описали ознаки дитини, що свідчить про їх зацікавленість материнством.

8. Інформацією та припущеннями про майбутню чи існуючу вагітність та майбутні пологи поділилися 20 жінок.

9. В творі проаналізували власні вимоги до дитини 7 жінок, 43 досліджених не мають вимог до дитини, тобто вони готові прийняти дитину такою, яка вона є.

Таблиця 2.2

Результати третього етапу дослідження жінок від 30 років

	Показник	Результат, %
Стиль твору	діловий	0
	проблемний	25
	описово-проблемний	75
Прийняття і якість виконання завдання	відмова	0
	якісне	85
	надмірне доповнення	15
Обсяг твору	малий	5
	великий	45
	середній	50
Зображення в тексті		0
Підкреслення		0

Продовження таблиці 2.2

Структурованість, розташування	без структури, далеко від центру аркуша	5
	структурований текст	95
Використання імені дитини	так	85
	ні	15
Ознаки дитини	так	100
	ні	0
Оцінювання дитини	0	0
Інформація про вагітність та пологи	так	40
	ні	60
Вимоги до дитини	так	15
	ні	85

2.4. Аналіз отриманих результатів та рекомендації

Аналіз отриманих даних являє собою як якісний, так і кількісний показники. Для розуміння того, наскільки вік жінки впливає на показники рівня її готовності до материнства, необхідно провести кореляційний аналіз. Слід розуміти, що кореляційний аналіз дає можливість дослідити взаємозв'язок двох показників. Адекватним по відношенню до дослідження рівнів готовності до материнства у жінок різного віку є кореляційний зв'язок Пірсона (кП), який має такі показники (табл. 2.3):

Таблиця 2.3

Рівень готовності до материнства у жінок різного віку, кореляційний зв'язок Пірсона (кП)

Коефіцієнт кореляції	Тіснота зв'язку
1,00	Зв'язок функціональний
0,90—0,99	Дуже сильний
0,70—0,89	Сильний

Продовження таблиці 2.3

0,50—0,69	Значний
0,30—0,49	Помірний
0,10—0,29	Слабкий
0,00	Зв'язок відсутній

Коефіцієнт кореляції Пірсона застосовується в тих випадках, коли необхідно виміряти взаємозв'язок двох змінних, що представлені в двох шкалах та відносяться до однієї вибірки. Для дослідження взаємозв'язку між найбільш бажаними показниками для готовності жінки до материнства в жінок різних вікових груп використано кореляційний аналіз за допомогою Microsoft Excel. Отримані результати представлені в таблиці (Табл. 2.4):

Таблиця 2.4**Вплив віку досліджуваних жінок на якісні показники результатів дослідження**

Показник	Вік 18-30 (результат в %)	Вік 30-45 (результат в %)	кП
Відношення позитивне до дітей	50	80	
Родина - головна цінність	30	60	кП= 0,893762
Фінансова стабільність	20	60	
Готова до труднощів заради дитини	10	50	
Теоретичні знання	0	10	

Отримано показник зв'язку майже 0,9, тобто в цих показниках є лінійний вплив з тим значенням, що при зростанні величини одного показника зростає величина іншого показника. *Таким чином, коефіцієнт кореляції показує, що при досяганні жінкою більш старшого віку вона показуватиме більш якісні результати дослідження та збільшується її готовність до материнства.*

Наступним методом дослідження є дослідження життєвих цінностей жінок вікових груп. В завданні жінкам потрібно було рандомізувати життєві цінності, починаючи від найважливіших. При якісному порівнянні головних життєвих цінностей досліджуваних обох вікових категорій були виявлені істотні зміни: для жінок віком 18-30 років пріоритетною життєвою цінністю є любов, а для жінок вікової категорії 30+ найважливішою цінністю є матеріальне забезпечення. Цікаво відмітити, що про здоров'я як життєву цінність молоді дівчата віком до 30 років не згадали, а у жінок старших 30 років ця цінність є однією з найважливіших (див. табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Найважливіші життєві цінності жінок різних вікових категорій

Пріоритетні життєві цінності жінок віком від 18 до 30 років	Пріоритетні життєві цінності жінок віком від 30 років
Любов	Матеріальне забезпечення
Матеріальне забезпечення	Сімейне життя
Активне життя	Здоров'я
Розваги	Продуктивне життя

Отримані результати вказують на те, що *молоді дівчата віком 18-30 років в основному зосереджені на власних інтересах, спілкуванні з оточуючими, наповнені бажанням отримувати від оточуючого світу певні ресурси, тобто мають більш екстравертовані характеристики, в той час як жінки віком більше, ніж 30 років почали вже цінувати родинний затишок, готові віддавати свої ресурси оточуючому середовищу та більш серйозно ставляться до фізичного стану, а здоров'я є однією із умов щасливого материнства.*

Наступним методом дослідження є проєктивна методика «Батьківський твір». Якісний аналіз отриманих результатів показав, що у жінок віком більше 30 років більший емоційний відголосок має материнство та викликає більше зацікавленості, ніж у дівчат вікової групи 18-30 років (див табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Кореляційний аналіз отриманих результатів досліджуваних обох вікових груп за проективною методикою «Батьківський твір»

Показник		Результати,% Жінки віком 18-30 р.	Результати,% Жінки віком 30 р. та більше
Стиль твору	діловий	0	0
	проблемний	40	25
	описово-проблемний	60	75
Прийняття і якість виконання завдання	відмова	5	0
	якісне	90	85
	надмірне доповнення	5	15
Обсяг твору	малий	25	5
	великий	15	45
	середній	60	50
Зображення в тексті		0	0
Підкреслення		0	0
Структурованість, розташування	без структури, далеко від центру аркуша	15	5
	структурований текст	85	95
Використання імені дитини	так	60	85
	ні	40	15
Ознаки дитини	так	50	100
	ні	50	0
Оцінювання дитини	0	0	0
Інформація про вагітність та пологи	так	10	40
	ні	90	60
Вимоги до дитини	так	30	15
	ні	70	85

За допомогою комп'ютерної програми розраховуємо взаємозв'язок між показниками досліджуваних різних вікових груп та отримуємо результат коефіцієнт кореляції $kП = 0,790765389$, що теж означає позитивну залежність показників з умовою, що при зростанні одного показника зростає другий. Тобто, чим доросліші стають жінки – тим більш розвинена в них зацікавленість темою материнства.

Спираючись на отримані результати дослідження можна зробити висновок про те, що жінки вікової категорії від 30 до 45 років більш готові як в емоційному, так і в матеріальному та інтелектуальному плані, ніж жінки віком від 18-30 років.

Психологічна готовність жінки до материнства є дуже делікатною та індивідуальною характеристикою особистості самої жінки. Жінка, яка має певні комплекси, емоційно чи інтелектуально не розвивається, яка пережила психологічну травму чи була свідком агресії сама потребує допомоги, тому вона навряд чи зможе віддати потрібну енергію та забезпечити необхідними ресурсами дитину.

В кожному суспільстві, а тим більше з розвитком фемінізму є жінки, які не готові та не мають бажання мати дитину тому, що зайняті професійним розвитком або іншими важливішими для них справами. Таку позицію жінки, на мою думку, необхідно поважати, адже змусити жінку стати мамою – це злочин і проти жінки, і проти дитини.

За допомогою дослідження вдалося з'ясувати, що готовність жінки до материнства зростає з віком. Але, на мою думку, вік – не єдиний фактор відчуття готовності жінки до дитини. Найголовнішим фактором є відчуття самореалізації жінки, певної її психологічної «наповненості», коли жінка сама несе стільки позитиву, мудрості, надійності та любові, що спроможна цим поділитися. Для досягнення такого стану необхідно навчитися прислухатися до себе, своїх інтересів та бажань, приділяти увагу як інтелектуальному, так і духовному саморозвитку та, звісно, берегти власне життя та здоров'я, а при виникненні питань щодо материнства необхідно звертатися за порадами до лікарів та психологів.

Проаналізовані результати подібних досліджень неймовірно потрібні для працівників пологових будинків, жіночих консультацій та просто лікарень, що мають гінекологічний профіль. Знання, отримані за допомогою вивчення готовності жінки до появи дитини в її житті дадуть змогу лікарям та медичному персоналу краще розуміти жінку та допомогти їй вийти з того чи іншого

негативного стану. А рекомендації щодо збільшення рівня готовності жінки до материнства допоможуть лікарям у підготовці жінок до їх нової ролі.

В якості рекомендацій щодо збільшення рівня готовності жінки до материнства можна запропонувати наступні:

- збагачувати знання щодо вагітності, пологів та особливостей дитячого віку;
- розпланувати бюджет родини, проаналізувати фінансову спроможність та знайти шляхи покращення матеріального стану;
- підтримувати зв'язок з щасливими родинами, в яких є діти; знайомитися з позитивним досвідом інших матерів;
- з'ясувати для себе позитивні сторони материнства;
- розпланувати своє життя так, щоб в ньому залишався час для себе;
- обов'язково слідкувати за власним здоров'ям та рівнем психологічного благополуччя;
- при появі негативних почуттів, ознак депресії чи стресового стану, а також у випадку, коли жінка в дитинстві зростала в неблагополучній родині та отримала негативний досвід материнства – обов'язково звернутися за допомогою до спеціалістів.

ВИСНОВКИ

Питання народжуваності завжди і для всіх країн було одним із пріоритетних, тому що саме від чисельності та вікових показників населення країни залежить її стабільність та майбутнє. Протягом останніх десятиліть чимало вчених приділяють багато уваги вивченню процесів вагітності та пологів, відомі українські та зарубіжні науковці дуже ретельно вивчають різноманітні характеристики та особливості дитячого віку. Але зовсім нещодавно провідні вчені звернули свою увагу на матір як суб'єкта материнства.

Ще до недавнього часу жінка майже не мала ніяких прав і єдиною, нав'язаною їй суспільством, функцією жінки було народження дитини та догляд за нею. Світ змінився і останнім часом відбуваються кардинальні зміни як в сприйнятті жінки як особистості, так і в усвідомленні можливих соціальних ролей жінки. В сучасному світі дівчина має вибір: бути їй матір'ю або ні. Але для того, щоб майбутня мати прийняла правильне рішення – необхідно розуміти, чи готова вона до цього психологічно, адже народження дитини – подія, яка кардинально змінює життя.

Актуальність вивчення психологічної готовності жінки до материнства зумовлена тим, що жінка зараз є вільною в своєму виборі щодо соціальної ролі, а тому, приймаючи те чи інше рішення, повинна спиратися на достовірні факти, а не тільки на власні відчуття.

Разом з тим в науковому середовищі дослідження психологічної готовності жінки до материнства дадуть змогу дослідникам глибше розібратись в психологічних особливостях жінки, доповнити отримані знання та розробити адекватні програми корекційної або розвивальної роботи із жінками.

Проаналізовані результати подібних досліджень наймовірно потрібні для працівників пологових будинків, жіночих консультацій та просто лікарень, що мають гінекологічний профіль. Знання, отримані за допомогою вивчення

готовності жінки до появи дитини в її житті дадуть змогу лікарям та медичному персоналу краще розуміти жінку та допомогти їй вийти з того чи іншого негативного стану.

Зрештою, дослідження психологічної готовності жінки до народження дитини допоможе прибрати із свідомості людей шаблонний стереотип про те, що жінка мусить народити до певного віку. Розуміння особливостей кожного віку жінки дасть можливість жінкам, на яких так чи інакше тисне суспільство у питанні материнства, не сприймати неконструктивну критику та краще розібратись у собі та в своєму житті.

В роботі проаналізовані теоретичні засади психологічної готовності жінки до материнства, висвітлені особливості материнства у різній віковий період жінки та розкритий зміст нового наукового терміну «токофобія». За допомогою проаналізованої літератури вдалося встановити, що психологічна готовність жінки до материнства – це рівень прийняття жінкою ролі матері, усвідомлення та забезпечення потреб дитини та спрямованість психічних та емоційно-вольових процесів жінки на здійснення якісної взаємодії із дитиною. В теоретичній частині роботи представлений аналіз структури та факторів психологічної готовності жінки до материнства, а також представлені теоретичні основи поняття «токофобії», яке може впливати на рівень психологічної готовності жінки до ролі матері.

Емпіричне дослідження проводилося в три етапи і було спрямоване на виявлення зв'язку між віковими психологічними особливостями готовності до появи дитини у жінок віком від 18 до 30 років та жінок віком 30-45 років. Гіпотезою експериментального дослідження було припущення того, що, в залежності від віку жінки змінюється рівень її психологічної готовності до материнства. Отримані результати підтвердили гіпотезу дослідження.

Задля отримання якісних та кількісних показників автором було розроблено анкету, питання якої відносилися до певної складової психологічної готовності до материнства. За допомогою анкети можна було з'ясувати загальне відношення жінки до дітей, встановити головну життєву цінність,

прояснити фінансову готовність жінки забезпечити дитину, охарактеризувати ставлення жінки до вагітності та пологів та зробити висновок про якість теоретичних знань майбутньої матері щодо особливостей дитини.

За результатами першої методики дослідження за допомогою проведеного кореляційного аналізу було встановлено, що жінки старшої вікової категорії (30+) найбільш емоційно спрямовані на материнство, відношення до дітей в жінок такого віку краще, як і розуміння потреб дитини. Отриманий коефіцієнт кореляції вказує на досить високий взаємозв'язок між віковою категорією жінки та рівнем її психологічної готовності до материнства. Отже, дослідження показало, що при досяганні жінкою більш старшого віку вона показуватиме більш якісні результати дослідження та збільшується її готовність до материнства.

Другий метод дослідження мав на меті виявлення та аналіз життєвих цінностей за допомогою М. Рокіча. Якісний аналіз отриманих результатів показав, що в молодих жінок дітородного віку до 30 років головним сенсом життя є любов та всілякі відносини з оточуючими, натомість в жінок, які належать до вікової категорії 30-45 років переважають такі цінності, як матеріальна забезпеченість, сімейне життя, тобто можливість взаємозв'язку із родичами створення гарної родини тощо. Такі характеристики результатів розкривають той факт, що жінки у віці 30+ до материнства відносяться вже більш свідомо, розуміючи ступінь відповідальності.

Третім методом дослідження була проєктивна методика «Батьківський твір», яка надає інформацію через певні параметри, які не усвідомлюються досліджуваним. За допомогою кореляційного аналізу вдалося встановити, що відповідність жінки до певної вікової категорії впливає на якість її результатів в даній методиці. За допомогою комп'ютерної програми розраховуємо взаємозв'язок між показниками досліджуваних різних вікових груп та отримуємо результат коефіцієнт кореляції $kП = 0,790765389$, що теж означає позитивну залежність показників з умовою, що при зростанні одного показника

зростає другий. Тобто, чим доросліші стають жінки – тим більш розвинена в них зацікавленість темою материнства.

Тобто, на відміну від жінок віком 18-30 років жінки старшого віку краще усвідомлюють як проблемні сторони материнства, так і переваги та радісні моменти, які дитина дарує матері. В жінок старшої вікової групи на відміну від жінок віком 18-30 років не було відмови від виконання завдання, яка в свою чергу вказує на неприйняття ідеї материнства жінкою та емоційну відстороненість від дитини.

Слід зауважити, що всі жінки старшої вікової групи надали ознаки дитини, що вказує на можливий тісний емоційний зв'язок з дитиною, сильну зацікавленість материнством та високу ступінь психологічної готовності до материнства.

Отже, за допомогою трьох методів, використаних в дослідженні, вдалося встановити, що на рівень психологічної готовності жінки до материнства значно впливає вік жінки, і чим старша жінка – тим вищий рівень готовності жінки до появи дитини.

Таким чином, можна стверджувати, що гіпотеза даного дослідження підтвердилася та завдання роботи виконані. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на:

1. розробку та адаптацію діагностичного матеріалу для вивчення різноманітних факторів психологічної готовності до материнства;
2. розробку та адаптацію корекційної програми для жінок з низьким рівнем готовності до материнства;
3. розробку сучасних методів профілактики девіантної поведінки матері по відношенню до дитини;
4. розробку просвітницького проекту про вікові особливості психологічної готовності жінки до материнства;
5. розробку психологічного супроводу жінок, які очікують первістка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абабков В.А., Пере М., Кайдановская Е.В., Шеби Д. Семейная жизнь и профессиональная деятельность. //Вопросы психологии, 2008, №6.
2. Баженова О.В., Баз Л.Л., Копыл О.А. Готовность к материнству: выделение факторов, условий психологического риска для будущего развития ребенка. // Синапс, 2008, №4.
3. Батуев А.С. Психофізіологічні домінанти материнства. //Психологія сьогодні.,2008.-№4.
4. Бойко В.В. Якщо ти дружина і мати. -М.:Пр.,2005.
5. Брусиловський А.И. Життя до народження. -М.:Пр.2011.
6. Брутман В.И., Варга А.Я., Хамитова И.Ю. Влияние семейных факторов на формирование девиантного материнства. //Психологический журнал, 2012, №2.Брутман В.И. Родионова М.С. Формирование привязанности матери к ребёнку в период беременности//Вопросы психологии.-2011.- №7.-144 с.
7. Брутман В.И., Филиппова Г.Г., Хамитова И.Ю. Динамика психического состояния женщины во время беременности и после родов//Вопросы психологии.-2012.-№1.-с.59-69, №3.-267 с.
8. Бурменская Г.В., Захарова Е.И. Возрастно-психологический подход в консультировании детей и подростков: учебное пособие для ВУЗов. - М.:Академия,2002.
9. Вагітність і пологи у первородящих жінок старшого віку. - М.:Пр.2015
10. Венгер А.Л. Психологічні проєктивні тести: ілюстроване керівництво. - М.:Владос-Пресс,2012.
11. Винникот Д.В. Розмова з батьками. - М.:«Клас»,2008.
12. Винникот Д.В. Маленькі діти і їх матері. -М.:Пр.2009.

13. . Гасюк М.Б., Іщук О.Ю. Дослідження внутрішньої структури сім'ї у період виношування першої дитини //Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка, ч. 2. – К., 2009. – С. 90–98. Долбик-Воробей Т.А. Студентська молодь про проблеми браку і народженості //Соціс.-2008.-№11.-78-83 с.
14. Гусева Е. П. Львовчкіна І. А. Печенков Ст. Ст. Тихомирова В. В. Можливості індивідуально-типологічної діагностики в освіті. Кваліметрія людини і освіта. Методологія і практика. М. 2008.
15. . Гусева Е. П. Марютина Т. М. Властивості нервової системи людини і перцептивна активність // Новітні дослідження в психології і вікової фізіології 1986. №2.
16. Деркач А.А. Психология развития личности: развитие познавательных способностей / А.А.Деркач, В.С.Лазаренко; Рос. акад. гос. службы при Президенте РФ.- Луганск: Шлях, 2009
17. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология / В.Н. Дружинин – СПб: Издательство «Питер», 2009.
18. Дьяченко М.И. Психология: Словарь-справочник / М.И. Дьяченко - Минск: Хэлтон, 2008.
19. . Ільїн Е. П. Диференціальна психофізіологія: Підручник для вузів. СПб., 2002.
20. Єгорова М. С. Психологія індивідуальних відмінностей. М., 2002.
21. Исупова О.Г. Отказ от новорожденного и репродуктивные права женщины / О.Г. Исупова // Социс. – 2012. – № 11. – С. 92–99.
22. Исупова О.Г. Соціальний сенс материнства в сучасній Росії//Соціс.-2000.-№11.-34 с.Матвеева Е.В. Аналіз материнства з позиції теорії діяльності. До.:ВГГУ,2014.
23. Іщук О.Ю. Програма психологічної підготовки вагітної жінки до перших пологів //Актуальні проблеми практичної психології //Збірник

наукових праць. Частина I. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2008. – С. 150–154.

24. Іщук О.Ю. Розвиток системи психологічної підготовки вагітних жінок до пологів: історичний аспект //Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2008. – В. 13. – Ч. 2. – С. 217–224.

25. Каткова И.П. Медико-социальные проблемы юного материнства / Каткова И.П, Лебединская О.И., Андриюшина Е.В. – М., 2011. – 56 с.

26. Караханова Т.М. Ціннісні орієнтації працюючих жінок і використання часу//Соціс.-2003.-№3.-197 с..Шмурак Ю.И. Пренатальна общність//Людина.-2013.-№6.-89 с.

27. Кон И.С. Психология ранней юности / И.С. Кон – М., 2011. – 255с.

28. Кондрашенко В. Т. Донський Д. І. Загальна психотерапія. Мінськ, 2013.

29. Кондрашенко В. Т. Донський Д. І. Загальна психотерапія: Учеб. посібник. — 2-е изд. перероб. і доп. Мн: Вишніх. шк. 2017.

30. Кочарян А.С., Кожина М.Ю. Особенности структуры материнства у беременных женщин с разным типом полоролевой идентичности // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: «Психологія». – 2010. – № 902. – Вип. 43. – С. 104–107.

31. Кравець В.П. Психофізіологічні та психолого-педагогічні аспекти формування усвідомленого батьківства. - К.: Вид. центр «Академія, 2011.

32. Краткий психологический словарь / [ред.-сост. Л.А. Карпенко; под общ. ред. А.В. Петровского и М.Г. Ярошевского]. - Ростов-н/Д.: Феникс, 2009.

33. Маничев С. А. Крилов А. А. Практикум із загальної, експериментальної і прикладної психології. 2-е вид., Спб. - 2012.

34. Матвеева Е.В. Анализ материнства с позиции теории деятельности. К.:ВГГУ,2004.

35. Матвеева Е.В. Проект исследования на тему «Способы воспитания готовности к материнству и качество материнской позиции в российской и американской культурах современного общества».-Москва-Нью-Йорк.:2004.
36. Методы исследования в психологии: квазиэксперимент: [учебное пособие для вузов]. – М.: Издательская группа «ФОРУМ» - «ИНФРА-М», 2010.
37. Мещерякова С.Ю. Психологическая готовность к материнству// Вопросы психологии. - 2002.-№5.
38. Микова Т.С. Социально-психологический феномен девиантного материнства / Микова Т.С., Ходырева Е.А. // Семейная психология и семейная терапия. – 2005. – № 4. – С. 58–60.
39. . Мінюрова С.А. Діалогічний підхід до аналізу смислового переживання материнства / Мінюрова С.А., Тетерлева Е.А. // Психологічний журнал. – 2002. – № 5. – С. 63–75.
40. Немов Р.С. Психология: [учебник для вузов] В 3 кн. / Р.С. Немов Кн.3. Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики. – М.: ВЛАДОС, 2011.
41. Непомнящая Н.И. Психодиагностика личности: Теория и практика / Н.И. Непомнящая – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001.
42. Овсянецька Л. Творчий потенціал людини: соціально-психологічна парадигма / Л. Овсянецька // Соціальна психологія. - 2014. - №2. - С.140-14
43. Основы психодиагностики: [учеб. пособие / под общ. ред. А.Г. Шмелева]. - Ростов/н Д.: Феникс, 2009.
44. Психологическая помощь и консультирование в практической психологии / М.К.Тутушкина, Е.Г.Булгакова, М.А.Гулина и др.; Под ред. М.К. Тутушкиной. - СПб: Дидактика Плюс, 2011.
45. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии: [учеб. пособие / В.Д.Балин, В.К. Гайда, В.К. Гербачевский и др.; Под общ. ред А.А. Крылова, С.А. Маничева]. - СПб: Питер, 2009.

46. Психологические тесты: В 2 т. Т.1./ Под ред. А.А. Карелина. - М.: ВЛАДОС, 2011.
47. Психологические тесты: В 2 т. Т.2./ Под ред. А.А. Карелина. - М.: ВЛАДОС, 2011.
48. Радионова М.С. Причины отказа от материнства / Радионова М.С. // Человек. – 2000. – № 5.
49. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога в образовании: [учеб.пос.] / Е.И. Рогов - М.: Владос, 1995.
50. Самоукина Н.В. Симбиотические аспекты отношений между матерью и ребёнком//Вопросы психологии.-2000.-№3.-112 с.
51. Скоромная Ю.Е. Субъективная готовность к материнству как психологический феномен: Дисс. ... канд. псих. наук: 19.00.00 / Скоромная Ю.Е. – М., 2006.
52. Скребец В.А. Психологическая диагностика: [учеб. пособие] / В.А. Скребец. – К.: МАУП, 2009.
53. Смирнова Е.О. Генезис общения ребёнка от рождения до семи лет//Вопросы психологии.-2004.-№2.-43 с.
54. Спок Б. Ребёнок и уход за ним.-М.: «Политехника»,2001.
55. Статеве виховання - складова частина здорового способу життя: Метод. вказ. для лікарів-інтернів, лікарів акушерів-гінекологів, дитячих гінекологів, педіатрів, сімейних лікарів / Уклад. І.О. Тучкіна, Л.А. Вигівська, Н.Ш. Рогачова, О.В. Піонтковська, Т.В. Рубінська. - Харків: ХНМУ, 2013. - 41 с.
56. Статеве виховання учнівської молоді в системі освіти країн Євросоюзу та України: порівняльний аспект /О.В. Бялик // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. - 2013. - Вип. 17(1). - С. 112-120.

57. Толстоухова С.В. Стратегія і напрямки розвитку соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю в Україні / Толстоухова С.В. // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2007. – № 1. – С. 5–12.
58. Филиппова Г.Г. Развитие материнского поведения в онтогенезе//Психология сегодня. - Вып.3.-2001.-56с
59. Филиппова Г.Г. Психология материнства / Филиппова Г.Г. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2002.
60. . Филиппова Г.Г. Материнство и основные аспекты его исследования в психологии / Филиппова Г.Г. // Вопросы психологии. – 2001. – № 2. – С. 22–35.
61. Филиппова Г.Г. Трудная радость материнства//Семья и школа.- 2001.-№1-2.
62. Филиппова Г.Г. Ребёнок для родителей и родители для ребенка//Семья и школа.-2003.-№2.-33с.
63. Филиппова Г.Г. Сравнительно-психологический подход //Психологический журнал.-1999.-№5.-146 с.
64. Фанти С. Практический словарь по психоанализу и микропсихоанализу / С. Фанти. – М.: "ЦПП", 1997. – 224с.
65. Фэнвик Э. Настольная книга для родителей. Л.,2000.-214 с.
66. Шильштейн Е.С. Глубинное переживание "Я": содержание и функциональное значение / Е.С. Шильштейн // Вестник МГУ, сер. 14 "Психология". - 2003. - №3. - С. 3-14.
67. Шевчук Г.С., Ішук О.Ю. Историчний аспект становлення досліджень у галузі психологічної допомоги жінці під час вагітності та народження дитини //Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – Чернігів, 2006. – Вип. 41 (Серія: психологічні науки). – Т. II. – С. 181–184.

68. Перша вагітність — складний етап у житті жінки [Електронний ресурс] — Режим доступу до журн. : <https://a-yak.com/persha-vagitnist-skladnij-etap-u-zhitti-zhinki/>

69. Вагітність після 30: ризики, відгуки і що про це думають лікарі? [Електронний ресурс] — Режим доступу до журн. : <http://vidpoviday.com/vagitnist-pislya-30-riziki-vidguki-i-shho-pro-ce-dumayut-likari>

70. Коли народжувати? Як змінився вік материнства за останні сто років. [Електронний ресурс] / Стрельник О. — Режим доступу до журн. : <https://genderindetail.org.ua/season-topic/mater-batkiv/koli-narodzhuvati-yak-zminivsia-vik-materinstva-za-ostanni-sto-rokiv-134552.html>

Анкета

для діагностики психологічної готовності до материнства

Шановна учасниця! Дякуємо Вам за згоду прийняти участь в дослідженні такого цікавого явища, як психологічна готовність жінки до материнства. Нагадуємо, що пройти дослідження Ви можете анонімно, а особисті результати є конфіденційною інформацією.

Інструкція. Перед Вами 8 запитань, на які Ви маєте дати відповідь. Звертаємо Вашу увагу на те, що деякі питання вже мають варіанти відповіді, і Вам потрібно лише обрати ту, яка найкраще розкриває Ваші погляди на це питання; в деяких питаннях варіантів відповідей немає, Ви маєте змогу відповісти на них так, як вважаєте за потрібним. Пам'ятайте, що неправильних відповідей в психології не існує.

1. Як Ви відноситеся до дітей?

я люблю дітей, часто і з задоволенням спостерігаю за ними, раптом що - завжди прийду малечі на допомогу

я особливо не звертаю уваги на дітей; в мене немає ні часу, ні бажання; раптом що - можу допомогти дитині, якщо поруч не буде інших дорослих

мене нервують діти, їх галас та непосидючість; я намагаюсь не помічати дітей та відсторонюватися від них

2. Що для Вас є найбільшою цінністю в житті?

родина, благополуччя близьких мені людей, можливість приділяти увагу родичам

робота, кар'єра, професійний успіх та самореалізація людини як спеціаліста

розваги, спілкування з друзями, можливість наслідувати сучасні тренди, популярність в соціальних мережах

3. Чи готові Ви зараз самостійно чи з допомогою родини забезпечити всі матеріальні потреби дитини?

так

ні

4. Яке із наступних тверджень найбільш чітко характеризує Ваше відношення до вагітності та пологів:

я дуже боюся неприємних відчуттів під час вагітності та болю при пологах;
мене тривожать зміни в моїй зовнішності, які відбудуться під час вагітності та пологів

я хвилююся за дитину, готова все перетерпіти, аби малюк був здоровим

5. Коли дитина починає самостійно сидіти? _____

6. В якому віці у дитини починається криза незалежності, відокремлення від матері та велика потреба у спілкуванні?

7. Від яких захворювань дітям роблять щеплення? _____

8. Які ігри та завдання сприяють мовленнєвому розвитку дитини?

Дякуємо за участь в дослідженні!

Методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокіча)

Шановна учасниця! Дякуємо Вам за згоду прийняти участь в дослідженні. Нагадуємо, що пройти дослідження Ви можете анонімно, а особисті результати є конфіденційною інформацією.

Інструкція до тесту: зараз Вам буде пред'явлений набір з 18 карток з позначенням цінностей. Ваше завдання - розділити їх по порядку важливості для Вас як принципів, якими Ви керуєтеся у Вашому житті. Уважно вивчіть таблицю і, вибравши ту цінність, яка для Вас найбільш значима, помістіть її на перше місце. Потім виберіть другу за значимістю цінність і помістіть її слідом за першою. Потім виконайте те ж з усіма рештою цінностями. Найменш важлива залишиться останньою і займе 18 місце.

Зробіть це не поспішаючи, вдумливо. Кінцевий результат повинен відбивати Вашу справжню позицію.

Тестовий матеріал

Список А (термінальні цінності):

активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя)	
життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом)	
здоров'я (фізичне і психічне)	
цікава робота	
краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і в мистецтві)	
любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною)	
матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів)	
наявність хороших і вірних друзів	
суспільне покликання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі)	
пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальне розвиток)	
продуктивна життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей)	

розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення)	
розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)	
свобода (самостійність, незалежність у судженнях і вчинках)	
щасливе сімейне життя	
щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому)	
творчість (можливість творчої діяльності)	
впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч; сумнівів)	

Список Б (інструментальні цінності):

акуратність (охайність), вміння тримати в порядку речі, порядок у справах	
вихованість (гарні манери)	
високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання)	
життєрадісність (почуття гумору)	
старанність (дисциплінованість)	
незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)	
непримиренність до недоліків у собі та інших	
освіченість (широта знань, висока загальна культура)	
відповідальність (почуття боргу, вміння тримати своє слово)	
раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення)	
самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	
сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів	
тверда воля (вміння настояти на своєму, не відступати)	

перед труднощами)	
терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани)	
широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)	
чесність (правдивість, щирість)	
ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі)	
чуйність (дбайливість)	

Дякуємо за участь в дослідженні!